

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
VĒSTURES UN ARHEOLOĢIJAS NODAĻA

Vēstures Bakalaura studiju programmas

3.kursa studente

Ilze Grūbe

Stud.apl.nr. IG15036

**VĀCBALTIEŠU NACIONĀLĀS KOMITEJAS IETEKME
LATVIJAS POLITIKĀ 1918. – 1920.G
BAKALaura DARBS**

darba zinātniskais vadītājs

Dr. Hist., Asoc. profesors

Raimonds Cerūzis

RĪGA 2018

SATURS

ANOTĀCIJA.....	2
ANNOTATION.....	3
IEVADS.....	4
AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS.....	7
1. LATVIEŠU UN VĀCBALTIEŠU SABIEDRISKI POLITISKĀ DOMA NO 1905. G. LĪDZ PIRMĀ PASAULES KARA NOSLĒGUMAM.....	10
2. VĀCBALTIEŠU POLITISKĀ DARBĪBA NO 1918.G. MARTA – 1919. G. 16.APRĪLIM.....	23
2.1. Vācbaltiešu nacionālās komitejas izveides apstākļi un attiecības ar citiem politiskiem spēkiem.....	30
2.2. 1919.g. 16.aprīļa “pučs”- tā apstākļi un cēloņi.....	35
3. VĀCBALTIEŠU NACIONĀLĀS KOMITEJAS DARBĪBA NO 1919.G. OTRĀS PUSES LĪDZ KOMITEJAS LIKVIDĀCIJAI 1920.G. APRĪLĪ.....	41
3.1. Vācbaltiešu nacionālās komitejas mērķi un uzdevumi pēc Cēsu kaujām.....	42
3.2. Vācbaltiešu nacionālās komitejas galvenie likvidācijas iemesli un sekas.....	43
SECINĀJUMI.....	47
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	50

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā tiek analizēta vācbaltiešu nacionālās komitejas ietekme Latvijas politikā laika posmā no 1918. – 1920. gadam. Šī pētījuma tēma ir aktuāla, jo tā savā izpētē ir bijusi ļoti politizēta. Vācbaltiešu nacionālā komiteja nebija viennozīmīga, kā arī tā piedzīvoja izmaiņas visā pētījumā aplūkotajā laika posmā un līdz ar to arī tās attiecības ar Latvijas valdību. Galvenais darba mērķis ir noskaidrot vācbaltiešu nacionālās komitejas un Latvijas valdības politisko mijiedarbību un nacionālās komitejas lomu Latvijas politikā 1918. – 1920.gadā. Darba izpildei izvirzītie uzdevumi ir aplūkot latviešu un vācbaltiešu sociāli politiskās domas izveidi un savstarpējo mijiedarbību. Analizēt galvenos faktoros un problēmas, kas izraisīja domstarpības starp Latvijas Pagaidu valdību un Vācbaltiešu nacionālo komiteju. Izvērtēt Vācbaltiešu nacionālās komitejas izmaiņas pēc Cēsu kaujām un tās lomu politiskajā situācijā attiecīgajā laika posmā.

Atslēgvārdi : Vācbaltiešu nacionālā komiteja, Latvijas politika, 1905.gada revolūcija, Baltijas landesvērs, 16.aprīļa pučs

ANNOTATION

The bachelor paper analyzes the influence of the Baltic Germans' National Committee in Latvian politics between 1918 and 1920. The topic of this research is relevant because it has been highly politicized in its research. The Baltic German National Committee was not unambiguous, and it was undergoing a change throughout the time period analyzed in this study and, consequently, its relations with the Latvian government. The main aim of the work is to ascertain the role of the Baltic-Latvian and Latvian political interactions and the role of the National Committee in Latvian politics in 1918-1920. The tasks set for the work are to look at the creation and mutual interaction of the Latvian and Baltic German social-political thought. To analyze the main factors and problems that caused disagreement between the Provisional Government of Latvia and the Baltic German National Committee. To evaluate the changes of the German Baltic national committee after the Cesis battles and its role in the political situation during the relevant period.

Keywords: Baltic Germans National Committee, Latvian politics, Revolution of 1905, Baltic Landwehr, coup of April 16th

IEVADS

Vācbaltiešu darbība un loma Latvijas vēsturē ir pētījuma lauks, kas joprojām vēl ir stipri politizēts. Nereti jau veiktajos pētījumos vācbaltieši kā daļa no Latvijas sabiedrības tiek aprakstīti no nacionālas perspektīvas, kas liedz to uztvert objektīvi un bez aizspriedumiem. Šādai tendenciozajai pētniecībai sevišķi tiek pakļauts Latvijas neatkarības kara periods, kas tiek pētīts caur šo nacionālisma prizmu. Neskatoties uz to, vācbaltiešu ietekme Latvijas sabiedrībā nav noliedzama, ņemot vērā ievērojamo laika posmu, ko vācbaltieši pavadīja esot daļa no Latvijas teritorijas sabiedrības. Šī laika posma pētniecība ir pazīstama arī ar notikumu pārlietu vienkāršošanu. Līdz šim publicētajos darbos vācbaltiešu politikas mērķi tiek raksturoti kā vienprātīgi un nelokāmi, taču netiek aktualizēta arī pašu vācbaltiešu opozīcija literatūrā aktualizētajam, pēc viduslaiku principiem izstrādātajam Baltijas valsts modelim. Jāpiemin, ka šī valstiskuma forma arī nebija vienīgā, kas tika izveidota – vācbaltiešu izstrādātās valstiskuma formas koncepcijas piedzīvoja izmaiņas tikpat bieži cik tas notika ar latviešu un citu Baltijas teritoriju valstiskuma formām.

Specifiski šajā darbā īpaša uzmanība tiek pievērsta vācbaltiešu nacionālās komitejas izpētei un tās ietekmei Latvijas politikā. Ne tikai vācbaltiešu politiskā aktivitāte nav plaši analizēta, bet arī Vācbaltiešu nacionālā komiteja, kuras sākotnējais mērķis bija vienot visus vācbaltiešu politiskos spēkus un pārstāvēt to intereses valstiskuma izveidē. Vācbaltiešu nacionālā komiteja un tās mērķi no tās dibināšanas līdz pat likvidācijai nebija tik vienkārši un viennozīmīgi kā tā līdz šim pētniecībā tiek raksturots. Komiteja piedzīvoja regulāras iekšējas nesaskaņas politiskās orientācijas jautājumos, kā arī tās izvirzītie mērķi mainījās līdz ar tās priekšsēdētāju maiņu.

Šī darba ietvaros tiek pētīts laika posms no 1918.gada līdz 1920.gadam. Hronoloģiski tiek apskatīts arī plašāks periods kā tikai no vācbaltiešu nacionālās komitejas dibināšanas, jo pirms tās izveides dažādi notikumi un to analīze ir nozīmīga, lai veidotu pilnīgāku priekšstatu par vācbaltiešu un latviešu sociāli politiskās domas attīstību, kas laika posmā līdz pirmā pasaules kara beigām notiek ļoti dinamiski. 1920.gadā vācbaltiešu nacionālā komiteja tiek pārveidota un ieņem citu lomu neatkarīgās Latvijas sabiedrībā.

Pirmajā nodaļā tiek apskatīta vispārējā sociāli politiskā doma Latvijas sabiedrībā. Nodaļā apskatītais laika posms bija ļoti aktīvs sociālo notikumu kontekstā.

Viens no šī laika posma svarīgākajiem sabiedrības elementiem ir vācbaltieši, kuri kā vieni no Latvijas ietekmīgākajiem pārstāvjiem kontrolēja daudzas sfēras Latvijas teritorijā Krievijas impērijas sastāvā. Latviešu vidū bija izplatījušās dažādas laika posma idejas, kas pamazām ietekmēja to domāšanu un radīja priekšnoteikumus vēlākajā laika posmā neatkarīgas Latvijas valsts izveidei. Tieši šī laika nacionālisma ideju izplatīšanās dažādu sabiedrības pārstāvju vidū radīja konfliktus sabiedrībā un sevišķi bīstamu situāciju vācbaltiešiem gan no latviešu puses, gan krievu puses. Laika posmā attīstās politiskās koncepcijas gan no latviešu, gan vācbaltiešu vidus, kuru idejas par ideālo valsts formu konfliktēja savā starpā un tieša šo ideju sadursme, kas pieprasa meklēt risinājumus un kompromisu šīm idejām norisinās līdz ar pirmā pasaules kara beigām un vairākām izveidotajām valdībām.

Otrajā nodaļā tiek aplūkots laika posms no pirmā pasaules kara beigām līdz valsts apvērsumam, kā arī Vācbaltiešu nacionālās komitejas izveide. Vācbaltiešu un latviešu valstiskuma idejas līdz pirmā pasaules kara beigām attīstījās šķietami neatkarīgi viena no otras līdz brīdim, kad radās jautājums par reālo valsts pārvaldes izveidi un tās leģitimitāciju. Tad šīs politiskās idejas nonāk tiešā konfliktā viena ar otru un vienlaicīgi tās kopīgi saista savstarpējā atkarība vienai no otras politiskajos, sociālajos un militārās drošības jautājumos. Šajā nodaļā iezīmējas problēma attiecībās starp vācbaltiešu un latviešu politiku un katras sabiedrības daļas atšķirīgo izpratni par pareizāko valsts modeli.

Trešajā nodaļā tiek pievērsta uzmanība Vācbaltiešu nacionālās komitejas noslēguma periodam, kas sākās līdz ar Cēsu kauju beigām līdz tās sākotnējo mērķu likvidācijai un pārveidošanai. Latvijas neatkarības kara nobeiguma periodā Vācbaltiešu nacionālā komiteja sāk zaudēt savu ietekmi Latvijas sabiedrībā pateicoties ārvalstu atbalstam Krievijas un Vācijas militāro vienību sakāvē Latvijas teritorijā un neatkarīgas Latvijas valsts atzīšanā. Kad tika noslēgti attiecīgie miera līgumi un bija skaidrs, ka vācbaltiešu iecerētā valsts forma izveidota netiks, Vācbaltiešu nacionālā komiteja tomēr likvidēta netika. Taču tās sākotnējās izveides mērķi vairs nebija aktuāli, tāpēc tā tik un tā pārstāvēja vācbaltiešu intereses Baltijas teritorijā, bet ne tādā politiskā līmenī kā darbā aplūkotajā sākotnējā laika posmā.

Izvirzītais **mērķis** šajā pētījumā ir noskaidrot kāda bija latviešu un vācbaltiešu politikas savstarpējā mijiedarbība, kā arī cik lielu ietekmi un kādu lomu ieņēma Vācbaltiešu nacionālā komiteja Latvijas politikā neatkarības kara laikā.

Galvenie darba **uzdevumi** ir –

1. Aplūkot latviešu un vācbaltiešu sociāli politiskās domas izveidi un savstarpējo mijiedarbību periodā līdz galveno politisko spēku izveidei un interešu pārstāvniecībai pirmā pasaules kara beigās.
2. Analizēt galvenos faktoros un problēmas, kas izraisīja nesaskaņas starp Latvijas Pagaidu valdību un Vācbaltiešu nacionālo komiteju un rezultātā noveda pie valsts apvērsuma.
3. Izvērtēt laika posma situāciju Latvijas neatkarības kara noslēguma periodā, kad Latvijas Pagaidu valdība saņem atbalstu no ārvalstīm un tās valdība tiek oficiāli atzīta. Šajā laika posmā tiek noslēgti miera līgumi un okupāciju spēki atstāj Latviju kā rezultātā Vācbaltiešu nacionālā komiteja savā sākotnējā formā ar izvirzītajiem mērķiem zaudē savu aktualitāti.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Avoti:

Šī pētījuma veikšanā tika izmantoti Latvijas valsts vēstures arhīva (LVVA) materiāli, kas tika izvēlēti balstoties uz pētāmās tēmas ievirzi, lai papildinātu apkopoto un analizēto historiogrāfijā pieejamo informāciju. Vērtīga informācija bija atrodama 2626. f. 1.apr., 5.l.¹ Šajā lietā bija nozīmīga informācija gan par Vācbaltu nacionālliberālo partiju, gan Vācbaltu progresīvo partiju, kas bija vienas no vadošajām un spēcīgākajām politiskajām partijām pētāmajā laika posmā, kā arī daļa no Vācbaltiešu nacionālās komitejas un pārstāvēja atšķirīgas politiskas orientācijas, kas nereti noveda pie politiskiem konfliktiem. Šajos materiālos bija atrodami katras partijas politiskie mērķi, pieņemtie uzdevumi un tās priekšstati par ideālo valstisko modeli. Tas ir nozīmīgi, jo šīs partijas nav tikušas individuāli sīkāk pētītas un tik detalizēta informācija nav bijusi publicēta. 214.f. (Vidzemes bruņniecības arhīvs) ir labs uzskates materiāls, jo sniedz priekšstatu par vācbaltiešu politisko situāciju pirms Latvijas neatkarības pasludināšanas un konfliktiem ar tās valdību, kā arī fondā ir specifiska lieta par Vācbaltiešu nacionālo komiteju, kas daudz neatklāj par tās politiskajiem norisēm un funkcijām, taču viens no izmantotajiem šīs lietas materiāliem sniedz informāciju par kādu no tās pārveidošanās posmiem.²

Bez arhīva materiāliem tiek izmantotas arī laika biedru atmiņas par šo periodu. Interesantu ieskatu sniedz Eduarda Rozenberga atmiņas³, kurš minētajā laika periodā bija gan progresīvās partijas priekšsēdētājs, gan Vācbaltiešu nacionālās komitejas biedrs. Eduarda Rozenberga atmiņas savā būtībā ir ļoti emocionālas un tendenciozas, tāpēc izmantot šo darbu kā faktoloģisku avotu būtu bīstami, taču tas dod unikālu ieskatu autora uzskatos par politisko situāciju un Vācbaltiešu nacionālās komitejas iekšējām norisēm. Arī Rīdigerā Golca atmiņas⁴ ir ļoti neuzticamas savā būtībā, bet sniedz labu priekšstatu par šī laika notikumiem un autora priekšstatiem.

¹ Latvijas valsts vēstures arhīvs, 2626. f. (Vācu baltiešu partiju komiteja (Rīga)), 1.apr., 5. 2.lpp

² Latvijas valsts vēstures arhīvs, 214.f. (Vidzemes bruņniecības arhīvs), 1.apr., 1086.

³ Rozenberg, v. E. Für *Deutschum und Fortschritt in Lettland: Erinnerungen und Betrachtungen*, Rīga:Salamandra, 1928.

⁴ Goltz, R. v. *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum / von General Graf Rüdiger von der Goltz*. Leipzig : Verlag von K.F. Koehler, 1920. S. 178

Prese ir būtisks avots, kas tiek izmantots šajā pētījumā, jo tās darbību un publikācijas pārņēma lielākoties politisko partiju vadītāji, kas arī īsi tiek apskatīts pētījumā. Šī darba izveidei tiek izmantoti pavisam 4 atsevišķi laikraksti. 2 no tiem ir vācbaltiešu un 2 ir latviešu izdoti materiāli. Konkrēti šī pētījuma ietvaros uzmanība tiek pastiprināti pievērsta diviem vācbaltiešu laikrakstiem – “Libausche Zeitung” un “Rigasche Zeitung”. Šie ir ne tikai populāri laikraksti vācbaltiešu presē, bet arī sniedz izcilu priekšstatu par izmaiņām vācbaltiešu sabiedrības domās atkarībā no politiskās orientācijas, ņemot vērā, ka “Libausche Zeitung” ir drīzāk liberāla rakstura, savukārt “Rigasche Zeitung” pārstāv konservatīvo politisko domu.

Īpaši interesants ir raksts “Libausche Zeitung”, kur tiek izteikts alternatīvs viedoklis vispārpieņemtajai vācbaltiešu koncepcijai par Baltijas teritorijas pievienošanu Vācijai.⁵ Ir iespējams teikt, ka šie laikraksti savā veidā bija Vācbaltiešu nacionālās komitejas kontrolē, ņemot vērā to piederību partijām. Vienlaicīgi veiktie uzsaukumi no Vācbaltiešu nacionālās komitejas tika sākotnēji publicēti abos šajos laikrakstos, taču vēlāk izteikti konservatīvajā “Rigasche Rundschau”. Prese ir nozīmīgs avots, kā ar bija nozīmīgs materiāls pētāmajā laika posma kontekstā, jo tā bija iespēja savu viedokli un politisko pārliecību pasniegt sabiedrībai, potenciāli šādā veidā gūstot atbalsta bāzi, kā arī tas bija lietderīgs instruments, lai ietekmētu priekšstatus par opozīciju spēkiem.

Literatūra :

Ļoti lielu ieguldījumu šī darba izstrādē tieši no vācbaltiešu perspektīvas sniedz Vilhelma Vahsmuta darbs “Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 – 1934”⁶. Pirmkārt, nozīmīgi ir tas, ka šis autors ir praktiski bijis laika posma liecinieks, taču analizējis savā darbā aplūkoto problēmu ļoti objektīvi, bez acīmredzamām simpātijām kādam no laika posma dalībniekiem. Otrkārt, darbā ir vienlaicīgi visobjektīvāk un detalizētāk aprakstīta Vācbaltiešu nacionālās komitejas darbība Latvijā, kā arī vācbaltiešu politiskā darbība pētāmajā laika posmā. Lielākā problēma šī pētījuma kontekstā ir ne tikai pieejamā informācija, bet tās interpretācija un potenciālā sagrozīšana un Vahsmuts no šīm tendencēm izvairās, kā arī nav novērojama spriedumu vai ideju izteikšana, bet gan notikumu izklāsts. Būtiski ir norādīt, ka lielākā daļa no veiktajiem pētījumiem laika ziņā ir novecojuši, daļa no pieejamās literatūras ir novecojusi gan

⁵ Baltische Angelegenheit. *Libausche Zeitung*, 1917, 27. Februar

⁶ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Köln : Comelverlag, 1951.

faktu, gan ideju dēļ, kas tomēr nav novērojams šajā darbā un tieši tāpēc šī autora sniegtais devums ir vērtīgs pētniecībā.

Viens no latviešu pētniekiem, kurš ir pievērsies šī laika posma detalizētai pētniecībai ir Āris Puriņš ar savu darbu “Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs”.⁷ Darbs ir vērtīgs, jo autora izmantotā avotu bāze ir ļoti plaša, kas ietver gan arhīva materiālus, literatūru, gan arī attiecīgā laikmeta cilvēku liecības un atmiņas. Darbs ir izdots vairāk kā pirms 10 gadiem, bet tas ir ļoti aktuāls un vērtīgs tieši autora izmantotās analīzes dēļ, kas balstās uz faktiem un atmiņu materiāli tiek būtiski kritizēti. Autors ir pievērsies ļoti plašai problēmas pētīšanai, kas sevī ietver daudz vairāk kā tikai Andrieva Niedras dzīvi un politiku, tiek pētīts Andrieva Niedras laika posms, iekšpolitiskie un arī ārpolitiskie notikumi gan latviešu, gan vācbaltiešu politikas kontekstā.

Viens no visapjomīgākajiem pēdējos gados izdotajiem darbiem, kas ir saistīts ar latviešu politikas izpēti ir autoru kolektīva darbs “Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums”.⁸ Šis darbs ir nozīmīgs pētāmās problēmas kontekstā, jo tas ļauj pilnvērtīgāk izprast latviešu perspektīvu, kā arī modernās politiskās domas aizsākumus. Darbs ir bijis nozīmīgs ne tikai tā pētnieciskās problēmas dēļ, bet arī tāpēc, ka tas balstīts uz ļoti daudziem ticamiem avotiem un liecībām, nav nacionāli tendenciozs, kā arī izklāstītā informācija tiek paskaidrota ļoti detalizēti un vienlaikus uzskatāmi.

⁷ Puriņš, A. *Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs*. Rīga : Valters un Rapa. 2005.

⁸ Feldmanis, I., Stranga, A., u.c. *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums*, Rīga : Jumava, 2016.

1. LATVIEŠU UN VĀCBALTIEŠU SABIEDRISKI POLITISKĀ DOMA NO 1905. G. LĪDZ PIRMĀ PASAULES KARA NOSLĒGUMAM

Sākot ar 18.gs. Latvijas teritoriju inkorporē Krievijas impērijas sastāvā un tā 19.gs. tiek arvien vairāk integrēta impērijā notiekošajos procesos pēc muižniecības kontroles samazināšanas pār zemniekiem, pateicoties zemnieku brīvībai un zemniekiem piešķirtajām tiesībām veidot sev piederošas saimniecības. Lai gan šajā laika posmā vēl nav iespējams runāt par kādām teritoriālām autonomijām vai neatkarības vēlmēm, 19.gs. ir iespējams uzskatīt arī par latviešu nacionālās un kulturālās apziņas aizsākumiem pateicoties jaunlatviešu kustībai, kas izplatījās Latvijas teritorijā un bija aktuāla laika posmā no 1850. – 1880. gadam.⁹ Šīs latviešu nacionālās kustības uzplaukums vācbaltiešiem nebija saprotams, savstarpējās attiecības šo abu pušu starpā sāka saasināties un bija skaidrs, ka veidot sadarbību starp latviešiem un vācbaltiešiem būs sarežģīts uzdevums.¹⁰ “Jaunlatviešu” kustība bija tā, kas veicināja latviešu kulturālās identitātes attīstību, taču “Jaunā strāva”, kuras principi būtiski atšķīrās no “Jaunlatviešu” kustības, tomēr veicināja ideju attīstību, kas rezultējās ar opozīcijas izveidošanos pastāvošajai kārtībai. Par “Jaunās strāvas” darbības aktīvāko laika posmu tiek uzskatīts 1894.g. - 1897.g. un šī kustība ir tikusi sevišķi novērtēta sociāldemokrātu vidū.

Līdz ar šiem notikumiem norisinājās izmaiņas arī sociālajā situācijā Latvijas teritorijā – vācbaltieši vidēji nepārsniedza 10%¹¹ no visas sabiedrības, kā arī 1881.gadā, kad aizsākās pārkrievošanās politika, ko īstenoja Aleksandrs III, to skaits Vidzemes un Kurzemes teritorijās bija 135,1 tūkst. jeb 11,3% no Latvijas teritorijā reģistrētajiem iedzīvotājiem¹², jo akadēmiski izglītotie vācbaltieši izvēlējās emigrēt uz Vāciju un to skaits turpināja kristies. Šī pārkrievošanas politika ir pierādījums tam, ka nacionālisma idejas bija nonākušas arī līdz Krievijas impērijai. Pārkrievošanās

⁹ Schlau, W. *Die Deutschbalten : Schicksal und Erbe einer eigenständigen Gemeinschaft*. München: Langen Müller, 1995. S.74

¹⁰ Turpat, S.75

¹¹ Taube, A. *Vācbaltieši*. Rīga : Svētdienas rīts, 1993. 26.lpp.

¹² Balevica, L. u.c. *20.gadsimta Latvijas vēsture. I : Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai. 1900. – 1918*. Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000. 134.lpp

politikas rezultātā tika celtas pareizticīgo baznīcas un tika veicināta iedzīvotāju pāriešana šajā konfesijā, kā arī tika stiprināta krievu valodas loma sabiedrībā. Tika apspiestas jebkādas nacionālistiskas izpausmes no latviešu puses, kā arī vācbaltiešu kultūra tika ierobežota un pārkrievojota. Tika slēgtas visas vācu skolas, kā arī pārvaldes un tiesas iestādes tika pārkriejotas.¹³ Kopumā pārkrievošanās politikas mērķis bija vienot sabiedrību uz krievu kultūras bāzes, ierobežojot gan vācu, gan latviešu un citu nacionalitāšu elementus Krievijas impērijā. Nozīmīgi ir minēt, ka tieši vācbaltiešu kultūras ierobežošana nebija saistīta tikai ar laika posma sakāpinātajām nacionālisma tendencēm, bet gan arī pēc Vācijas apvienošanas Otto fon Bismarka vadībā Krievijas impērija jau šajā laika posmā ar aizdomīgumu lūkojās uz vācbaltiešiem, kas aizsāka arī negatīvi noskaņotas publikācijas Krievijas impērijas presē.¹⁴

Bruņniecība centās mīkstināt Krievijas impērijas veikto pārkrievošanās politiku pret vācbaltiešu institūcijām kā piemēram skolām un baznīcu, taču nesekmīgi.¹⁵ Šajā laika posmā tā bija galvenā vācbaltiešu politiskā un sabiedriskā organizācija, kas pārstāvēja vācbaltiešu intereses Baltijas teritorijā un pildīja pašpārvaldes funkciju. Latvijas teritorijas kontekstā aktuālas ir Kurzemes un Vidzemes bruņniecības, kuru pirmsākumi ir meklējami viduslaikos, pie tam Vidzemes bruņniecība ieņēma svarīgu lomu politikā periodā, kad vācbaltieši plānoja alternatīvu valstiskuma formu pretstatā latviešu iecerēm. Vācbaltiešu un latviešu saasinātās attiecības nebija saistītas tikai ar ideju atšķirībām valstiskuma formas jautājumā, bet gan arī 1905.gada revolūcijas notikumi bija veicinājuši savstarpējo attiecību konfliktu un tas ir bijis viens no faktoriem, kas ir veicinājis attiecīgu notikumu attīstību politiskajā situācijā. 1905.gada revolūcijas laikā vācbaltiešu sabiedrībā bija izplatījies uzskats par to, ka latvieši ir agresīvi un naidīgi attiecībā pret vācbaltiešiem. Izaicinoši izteikumi presē un revolūcijas laikā notikušās muižu dedzināšanas tikai atbalstīja šos uzskatus.¹⁶

Minētā 1905.gada revolūcija bija kā sekas Krievijas impērijas veiktajai pārkrievošanās politikai. Revolūcijas laikā norisinājās nemieri un specifiski Baltijas teritorijā latviešu vidū valdīja agresija ne tikai pret cara režīmu, bet arī pret vācbaltiešiem¹⁷ un rezultātā tika iznīcinātas apmēram 200 vācu muižu un mācītāju māju¹⁸. Šīs revolūcijas rezultātā tika nošauti apmēram 2600 revolucionāru, tikpat

¹³ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Köln : Comelverlag, 1951, S.3.

¹⁴ Schlaw, W. *Die Deutschbalten : Schicksal und Erbe einer eigenständigen Gemeinschaft*. München: Langen Müller, 1995. S.73

¹⁵ Taube, A. *Vācbaltieši*. Rīga : Svētdienas rīts, 1993. 26.lpp

¹⁶ Cerūzis, R. *Vācu faktors Latvijā (1918.-1939.): politiskie un starpnacionālie aspekti*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2004. 22.lpp

daudzus deportēja uz Sibīriju, kā arī 2000 no tiem tika izraidīti no Latvijas teritorijas un apmēram 5000 bēga uz ārzemēm.¹⁹ Latviešu presē, piemēram, “Baltijas Vēstnesis” 1906.gada 2.janvārī publicētais raksts bija veltīts 1905.gada revolūcijas notikumiem, kur autors galvenokārt argumentē latviešu rīcību kā kulmināciju saasinātajām attiecībām starp vācbaltiešiem un latviešiem, kā arī reformu trūkumu Krievijā, kas vācbaltiešiem joprojām sniedz privilēģētu statusu un izraisa neapmierinātību latviešu vidū.²⁰ Pēc šīs revolūcijas un Krievijas impērijas karaspēka daļu ierašanās Latvijas teritorijā nemieri tika apspiesti un to veiktās soda ekspedīcijas veicināja arvien lielāku atsvešinātību starp latviešiem un vācbaltiešiem. Soda ekspedīciju rezultātā daudziem revolūcijas dalībniekiem tika piemēroti nāvessodi, kā arī daudzas latviešu zemnieku mājas tika nodedzinātas.²¹

Vācbaltiešu vidū šī 1905.gada revolūcija bija radījusi ļoti konfliktējošu situāciju – no vienas puses, Krievijā veiktās reformas pēc šiem notikumiem bija atkal radījušas labvēlīgus apstākļus Latvijas teritorijā dzīvojošajiem vācbaltiešiem. Tika atļauta skolu darbība vācu valodā, kā arī tika dibinātas vairākas vācu privātskolas, bet, no otras puses, ņemot vērā latviešu sakāpināto nacionālo pašapziņu, kā arī Krievijas nacionālisma tendences, vācbaltiešiem bija radusies vajadzība rūpēties par savu nacionālo pašsaglabāšanos. Krievijas impērijas veiktā pārkrievošanas politika un revolūcijas laikā paustā latviešu agresija bija darījusi zināmu to cik vācbaltieši Latvijas teritorijā bija apdraudēti.²² Šī sabiedrības grupa bija kļuvusi gluži izolēta un aizsardzības tai nebija, tāpēc līdz ar revolūcijas beigām vācbaltieši sāka aktīvi vienoties organizācijās un veicināja komunikāciju ar Vācijas impēriju un tajā esošajām apvienībām, kas varētu sniegt atbalstu Baltijas vāciešiem un veicināt savstarpēju sadarbību. Piemēram, 1906.gada pavasarī tika dibināta “Vācu apvienība”, kuras mērķis bija ne tikai vācu skolu uzturēšana Baltijā, bet arī vācbaltiešu savstarpēja apvienošana šajā teritorijā.²³ Lai gan šī savienība vēlējās apvienot visus vācbaltiešus vienotā organizācijā, “Vācu apvienība” tomēr eksistēja sašķelti, pa apgabaliem – Igaunijas, Vidzemes un Kurzemes “Vācu apvienībās”.

¹⁷ Schlau, W. *Die Deutschbalten : Schicksal und Erbe einer eigenständigen Gemeinschaft*. München: Langen Müller, 1995. S.73

¹⁸ Taube, A. *Vācbaltieši*. Rīga : Svētdienas rīts, 1993. 27.lpp.

¹⁹ Dunsdorfs, E. *Latvijas vēsture*, Lincoln : Amerikas latviešu apvienība, 1980. 197.lpp

²⁰ Baltijas Vēstnesis, Nevainīgi upuri. *Baltijas Vēstnesis*, 1906, 2.janvāris, 1.lpp

²¹ E. Andersons. *Latvijas vēsture 1914. – 1920*. Stokholma : Daugava, 1967. 196.lpp.

²² Schlau, W. *Die Deutschbalten : Schicksal und Erbe einer eigenständigen Gemeinschaft*. München: Langen Müller, 1995. S.82

²³ Schlau, W. *Die Deutschbalten : Schicksal und Erbe einer eigenständigen Gemeinschaft*. München: Langen Müller, 1995. S.82

Šī radusies tendence vācbaltiešu vidū vienoties organizācijās radīja aizdomas pārējā Krievijas impērijā, jo līdzās vietēju organizāciju izveidošanai Baltijas telpā vācbaltieši veidoja arī savstarpējus kontaktus ar “Vācu skolu apvienību” un “Pangermāņu apvienību”, kas tika dibinātas un atradās Vācijā.²⁴ Laika posmā līdz pirmajam pasaules karam, pēc 1905.gada notikumiem “Vācu apvienība” nebija izvirzījusi agresīvu vai naidīgu politiku pret latviešiem vai igauņiem un arī otrādi, jo dotajā laika posmā katra sabiedrības daļa bija nodarbināta ar centieniem vājināt Krievijas impērijas spiedienu Baltijas teritorijā.²⁵ Šāda attieksme bija novērojama visā Latvijas teritorijas sabiedrībā starp latviešiem un vācbaltiešiem. Šo apvienību izveidošanās bija nozīmīgs notikums vācbaltiešu sabiedrībā, jo tas bija pirmais solis to vienotības stiprināšanā, vienprātībā un savstarpējā organizētībā, kas vēlākajos gados bija pateicīgs elements ceļā uz to valstiskuma mērķiem.²⁶

Pretstatā vācbaltiešu reakcijai uz revolūciju un to tendencei vienoties organizācijās, latviešu inteliģence no interešu grupām pamazām vienojās politiskajās partijās. Pirmā no latviešu izveidotajām un pārstāvētajām politiskajām partijām 20.gs. sākumā bija Latvijas Sociāldemokrātisko strādnieku partija jeb LSDSP, kas tika dibināta vēl pirms revolūcijas 1904.gadā, iedvesmojoties no iepriekš minētajām latviešu sabiedrībā izplatītajām idejām. Daudzas citas latviešu pārstāvētas politiskas partijas tika izveidotas īsi pirms Latvijas neatkarības proklamēšanas 1918.gada 18.novembrī kā piemēram, 1917. gada pavasarī izveidotā Latviešu zemnieku savienība, Latviešu nacionāli demokrātiskā partija un citas. Lai arī LSDSP mērķi bija Latvijas teritorijai sniegt lielāku autonomiju no Krievijas impērijas, tā nav izpelnījusi labvēlību sabiedrībā no daudzu latviešu un to preses pārstāvju puses šajā laika posmā.

Latviešu izdotajā laikrakstā “Balss” 1906.gada numurā ir izteikts specifisks apraksts un viedoklis par nacionāli tendētiem latviešu politiskajiem spēkiem, kas dēvē sevi par “tautiskiem” un progresīviem. Raksta autors pauž viedokli, ka šie cilvēki ir reakcionāri ar interesēm izraisīt nemierus, kā arī tie savas nacionālās intereses izpauž tikai vārdos, jo tie aktīvi apmeklējot dažādas vācbaltiešu iestādes un vācu ģilžu pagrabus.²⁷ Autors raksta, ka šie pārstāvji nav cienīgi salīdzināt sevi ar latviešu nacionālās atmodas dalībniekiem, jo viņu nacionālās intereses neizpaužas reālā rīcībā.

²⁴ Taube, A. *Vācbaltieši*. Rīga : Svētdienas rīts, 1993. 28.lpp.

²⁵ Wachtsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Koln : Comelverlag, 1951, S.11.

²⁶ Turpat, S.4.

²⁷ Balss, Tautība un reakcija. *Balss*, 1906, 28.Augusts, 1.lpp

²⁸ Šāds raksts un tam līdzīgi izdotie sniedz ieskatu par latviešu gatavības trūkumu pieņemt kādas radikālas reformas un spert tik lielus soļus Latvijas autonomijas jautājumā.

Līdzīgu attieksmi ir paudis mācītājs un politiķis Andrievs Niedra, kurš ieņēma būtisku lomu 1919.gadā izveidotajā vācbaltiešiem labvēlīgajā valdībā. Andrievs Niedra savā izdotajā žurnālā "Austrums" 1905.gada numurā uzstājas pret jebkādu politisko radikālismu, kas ir tikai viens no šīs jaunās kustības "Jaunā strāva" elementiem.²⁹ Šo kustību, kas ir ievērojami iespaidojusi LSDSP uzskatu sistēmu, viņš raksturo kā haotisku un amorālu, kas veicina destruktīvu kārtības izjaukšanu sabiedrībā un cilvēka gara degradāciju.³⁰ Par pamatu LSDSP atbalsta trūkumam varējuši būt presē un laikrakstos minētie iemesli, taču kopumā Latvijas neatkarības ideja latviešu sabiedrībā bija ļoti radikāla un sveša no iepriekš pieņemtās kārtības un pat idejas par autonomiju varēja šķist pārdrošas, kā arī LSDSP izvirzītās idejas, iespējams, bija nacionālo emociju piesātinātas, kā arī nebija tik tālu izstrādātas, lai tās būtu iespējams īstenot praksē.

1905.gada jūnijā LSDSP izveidoja 2.kongresu, kas noteica galvenos uzdevumus, kas būtu jāizpilda, lai veicinātu lielāku Latvijas teritorijas autonomiju. Tie noteica, ka, pirmkārt, carisms ir jālikvidē un jāievieš demokrātiski principi pārvaldībā, otrkārt, provincēm ir jāpiešķir lielāku autonomiju politiskajās un saimnieciskajās sfērās, kā arī, treškārt, ir jābūt nepiespiestai vietējo iedzīvotāju valodas lietošanai gan sabiedriskajā, gan privātajā dzīvē.³¹ Šī paša gada 19. un 20. novembrī tika izveidots Latvijas pagastu delegātu kongress, kurā piedalījās vairāk nekā 1000 pārstāvju no Latvijas teritorijas ieskaitot Latgali.³² Tieši Latgales dalība šajā kongresā ir nozīmīga, jo liecināja par šī apgabala identificēšanos ar Latvijas teritoriju un tās integrācija Latvijas teritorijā bija nozīmīga kā latviešiem, tā vācbaltiešiem, ņemot vērā to cik ir iespējams secināt pēc vēlāk dibināto vācbaltiešu politisko partiju izvirzītajiem mērķiem, kas ietvēra arī teritoriālās interesi par Latgali.³³ Kongresa laikā tika izvirzīti līdzīgi principi kā iepriekš minētajā LSDSP kongresā, attiecīgi Krievijas demokratizācija, kā arī, neatdaloties no vietējām pašvaldībām un valsts, ir jāizveido vietējās pašvaldības.³⁴

²⁸ Turpat, 1.lpp

²⁹ Puriņš, A. *Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs*. Rīga : Valters un Rapa. 2005. 61.lpp

³⁰ Turpat, 61.lpp

³¹ Feldmanis, I., Stranga, A., u.c. *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums*. Rīga : Jumava, 2015. 127.lpp

³² Turpat, 127.lpp

³³ Latvijas valsts vēstures arhīvs, 2626. f. (Vācu baltiešu partiju komiteja (Rīga)), 1.apr., 5. 3.lpp

Pirmais pasaules karš Latvijas teritoriju skāra jau 1914. gadā, kad daudzus latviešus mobilizēja Sarkanās armijas karaspēkā. Šī karš ieviesa ievērojamas izmaiņas arī vācbaltiešu vidū Latvijas teritorijā, jo, ņemot vērā vācbaltiešu veidotās organizācijas un savstarpējos kontaktus ar organizācijām Vācijas impērijā, vācbaltiešu situācija Latvijas teritorijā bija kļuvusi vēl vairāk apdraudētāka kā pēc 1905.gada revolūcijas, jo līdz ar kara sākumu Latvijas teritorijā dzīvojošie vācbaltieši tika turēti aizdomās par sadarbību ar Vācijas impēriju. Apmēram 60 000 iedzīvotāju tika apsūdzēti par līdzdalību šādā noziegumā³⁵, lai gan pierādījumi šādai rīcībai nereti nemaz nebija. Lai gan daļa latviešu inteliģences vēlējās autonomiju no Krievijas impērijas, kara sākumā latvieši bija drīzāk tendēti ar to sadarboties cīņā pret Vācijas impēriju, jo Krievijas impērijas sakāpinātās aizdomas un uzskats par vācbaltiešiem kā nevēlamu elementu sabiedrībā, bija radījis cerības latviešiem par labvēlīgākas situācijas izmaiņām.

Karš iezīmēja periodu vācbaltiešu sabiedrībā, kas tikai bija sācis izpausties 1905.gada notikumos – šī kara izcelšanās rezultātā vācbaltiešiem nācās eksistēt ļoti sašķelti.³⁶ No vienas puses, vācbaltieši simpatizēja Vācijas impērijai nacionālās piederības sajūtu dēļ un, no otras puses, simpatizējot Krievijas impērijai, kas līdz kara sākumam bija devusi vācbaltiešiem dažādas privilēģijas un augstus amatus. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka šāda vācbaltiešu attieksme un lojalitāte pret Krievijas impēriju ilga vidēji līdz 1917.gada marta revolūcijai, kad Nikolajs II 15.martā atteicās no sava troņa. Šī situācija nemainījās arī pēc tam, kad demokrātiskā Krievija mazināja veiktās represijas pret vācbaltiešiem.³⁷

Sākot ar 1915.gada pavasari, Vācijas impērijas karaspēks ienāk Kurzemes teritorijā, Liepājā un līdz 1915.g. rudenim tas bija gandrīz pilnīgi okupējis visu Kurzemes teritoriju. Rezultātā norisinājās aktīva bēgļu kustība, kas samazināja iedzīvotāju skaitu Kurzemē par trim piektdaļām – Pirms Vācijas impērijas armijas veiktās Kurzemes teritorijas ieņemšanas iedzīvotāju skaits šajā teritorijā bija aptuveni 812 300 civiliedzīvotāju, no kuriem 629 830 (70%) bija latviešu un 25 540 (3,1%) vāciešu, savukārt pēc 1915.g. 10. septembra veiktajiem tautas skaitīšanas datiem

³⁴ Feldmanis, I., Stranga, A., u.c. *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums* Rīga : Jumava, 2015. 127.lpp

³⁵ Dribins, L. "Vāciešu un ebreju deportācija no Kurzemes un Vidzemes guberņām pirmā pasaules kara gados". *Latvijas Vēstures Institūta žurnāls*, 2015, Nr.1, 71.lpp.

³⁶ Schlau, W. *Die Deutschbalten : Schicksal und Erbe einer eigenständigen Gemeinschaft*. München: Langen Müller, 1995. S.83

³⁷ E. Andersons. *Latvijas vēsture 1914. – 1920*. Stokholma : Daugava, 1967. 24.lpp.

civiliedzīvotāju bija 245 000, bet 1916.g. beigās vairs tikai 263 812 .³⁸ Bēgļu kustības rezultātā tika izvirzīti vāciešu kolonizācijas plānu priekšlikumi un tie savā būtībā ietvēra vairākas kopīgas iezīmes un uzdevumus kā piemēram teritorijas atbrīvošana no esošajiem iedzīvotājiem, atļauja nedaudziem vietējiem vācbaltiešiem uzturēties savās esošajās dzīvesvietās un papildus kolonistu ieviešana no Vācijas. Eksistēja arī dažādi argumenti par šāda plāna realizāciju, piemēram, latviešu zemās dzimstības uzsvēršana.³⁹ Vācijas impērijas karaspēka ienākšana Latvijas teritorijā iezīmē arī sākumu Vācijas impērijas ietekmei vietējo vācbaltiešu izveidoto pārvaldes un tiesas institūciju vidū.

Kara sākumā arī Krievijā bija novērojamas nacionālisma tendences, kas bija par iemeslu naidam pret vācbaltiešiem viņiem piešķirto privilēģiju un augstā statusa dēļ. Minētajā laika posmā tika publicēti dažādi raksti krievu un latviešu presē, kas bija atklāti nedraudzīgi vācbaltiešu sabiedrībai. Bija arī vācbaltiešu laikraksti, kas piemin šīs saasinātās savstarpējās attiecības sabiedrībā. Par piemēru ir iespējams minēt “Libausche Zeitung” 1914.gada 31. maijā publicēto rakstu “Lettische Politik”⁴⁰, kur raksta autors pievēršas latviešu agresīvā nacionālisma kritikai, kas tiek pausta latviešu pārstāvētos laikrakstos kā “Dzimtenes vēstnesis”. Raksts ir ļoti detalizēts un pievēršas dažādu nacionalitāšu raksturošanai un analīzei. Latviešu prese noliedz kādu agresiju un nacionālistiskas izpausmes pret citām sabiedrības grupām minot, ka latvieši iegādājas dažādas preces nebalstoties uz nacionalitāti, bet vācbaltiešu tirgotāji gan apzināti nepārdod preces latviešu zemniekiem.⁴¹ Neskatoties uz to, tiek pausts uzskats, ka latviešu politiskās grupas nespēs sadarboties ar vācbaltiešiem, ja viņi esot minoritāte Latvijas teritorijas sabiedrībā uzsvērs uz vadošās politiskās pozīcijās saglabāšanu un viduslaiku principu piekropšanu.⁴² Kopumā, no minētā vācbaltiešu laikraksta puses, latviešu nacionālisms tiek raksturots kā radikāls un neproduktīvs, jo tas balstās nevis uz sabiedrības saliedēšanu, bet gan naidu uz citu nacionalitāti.

Turpmākajos gados daļa vācbaltiešu tika arī apcietināti un daļa no tiem deportēti uz Sibīriju.⁴³ Atkal tika uzsākta aktīva pārkrievošanas politika, rezultātā tika mainīti nosaukumi dažādām vācu kultūras iestādēm, kā arī tika veicinātas pārmaiņas vācbaltiešu ikdienas dzīvē. Vācbaltieši tika pakļauti dažādām represijām un

³⁸ Šilde, Ā. *Latvijas vēsture 1914 – 1940*. Stokholma : Daugava, 1976. 56.lpp.

³⁹ Turpat, 57.lpp.

⁴⁰ Lettische Politik. *Libausche Zeitung*, 1914, 31. Mai, S.1

⁴¹ Turpat, S.1

⁴² Turpat, S.1

⁴³ Dribins, L. “Vāciešu un ebreju deportācija no Kurzemes un Vidzemes guberņām pirmā pasaules kara gados”. *Latvijas Vēstures Institūta žurnāls*, 2015, Nr.1, 71.lpp

spiedienam sabiedrībā no citiem nacionalitāšu pārstāvjiem, piemēram, 1914. gada 4.septembrī tika slēgtas visas Kurzemes, bet 28.septembrī arī visas Vidzemes vācu apvienības. Šī paša gada oktobrī lielākā daļa vācu preses tika likvidēta vai pārkrievojota, izņēmums bija Rīga, kur vācu laikrakstiem tika ļauts iznākt, kā arī 1.novembrī tika aizliegts runāt vācu valodā publiskajā telpā un 14.novembrī šis likums tika papildināts ar 3000 rubļu naudas sodu vai 3 mēnešiem cietumā par tā pārkāpšanu.⁴⁴

Papildus veiktajām represijām norisinājās arī masveidīgas vācbaltiešu deportācijas 1915. – 1916.gadā no Vidzemes un Kurzemes apgabaliem uz Krievijas iekšzemes teritorijām. Šie notikumi atspoguļo kara izraisītās aizdomas un nemieru, kas valdīja Krievijā minētajā laika posmā. 1915.gada novembrī Liepājas avīzē tiek publicēts raksts, kur tiek aprakstīta vācbaltiešu ikdienas dzīve Kurzemē. Rakstā tiek akcentēta vācbaltiešu vāciskā kultūra un domāšana, kā tā ir tikusi vardarbīgi Krievijas apspiesta un atņemta līdz ar vācu valodas aizliegumu un vācu skolu likvidēšanu.⁴⁵ Vācbaltieši tikai apsūdzēti Krievijas kara neveiksmēs, lai gan ir ticams, ka Krievijas neveiksmēs karā ir vainojams šis valsts sagatavotības trūkums karadarbībai. Jo ilgāk šīs represijas ieilga, jo lielākas kļuva vācbaltiešu simpātijas pret Vācijas impēriju un viņi raudzījās uz to kā tās atbrīvotāju.

Šie kara notikumi līdzīgi kā 1905.gada revolūciju rezultātā veicināja vācbaltiešu sabiedrībā tendenci meklēt atbalstu dažādu organizāciju formā gan vietējā sabiedrībā, gan Vācijas impērijā, īpaši Vācijas impērija šajā sarežģītajā periodā tika uzlūkota un akcentēta kā vācbaltiešu kultūras pirmavots. 1915.gada 10.maijā tika dibināta Baltiešu uzticības padome (Baltischer Vertrauensrat), kuras sastāvā bija 50 locekļi. Šīs padomes mērķis bija atbalstīt uz Vācijas impēriju aizbēgušos vācbaltiešus, kas oficiāli bija Krievijas impērijas pavalstnieki, kā arī veicināt Vācijas impērijas interesi ne tikai par Latvijas teritoriju, bet visu Baltiju un tās potenciālu pievienošanu Vācijas impērijai.⁴⁶ Baltiešu uzticības padomes darbība šajā laika posmā bija saistīta ar lielāko vācbaltiešu organizāciju vienprātības panākšanu par Baltijas teritorijas integrēšanu Vācijas impērijas kontrolē. Šīs organizācijas ar Baltiešu uzticības padomes iniciatīvu 20.maijā bija veikušas Baltijas zemju aneksijas pieprasījumu. 28. jūnijā līdzīgs lūgums tika veikts specifiski no Baltiešu uzticības padomes, kas tika nosūtīts Vācijas impērijas kancleram. Pateicoties aktīvai vācbaltiešu darbībai, šīs idejas par potenciālu Baltijas

⁴⁴ E. Andersons. *Latvijas vēsture 1914. – 1920.* Stokholma : Daugava, 1967. 29.lpp.

⁴⁵ Libausche Zeitung. *Das Deutschtum in Kurland. Libausche Zeitung*, 1915, 10.November, S. 2.

⁴⁶ Šilde, Ā. *Latvijas vēsture 1914 – 1940.* Stokholma : Daugava, 1976. 229.lpp.

valsts izveidi un kolonizāciju izplatījās plašāk sabiedrībā gan Latvijas teritorijā, gan Vācijas impērijā.⁴⁷

Atšķirībā no vācbaltiešiem, latviešu vidū izteikta valstiskuma koncepcija nebija attīstījusies vēl līdz pat pirmajam pasaules karam. Neatkarīgas Latvijas ideja nebija populāra vai atbalstīta ne Latvijas teritorijas sabiedrībā, ne politikā, toties ideja par kāda līmeņa Latvijas teritorijas autonomiju Krievijas impērijas sastāvā eksistēja nelielās inteliģences aprindās. Pirmā pasaules kara sākumā, līdz pat 1916.gada beigām lielākā daļa Latvijas sabiedrības bija lojāla Krievijai, ņemot vērā Vācijas impērijas agresiju un izstrādātos vāciešu kolonizācijas plānus attiecībā uz Latvijas teritoriju.⁴⁸ Par piemēru ir iespējams minēt Fēliksa Cielēna, pazīstama Latvijas politiķa un sabiedriskā darbinieka, 1915. gada novembrī izveidotu projektu, kas tika uzrakstīts 10 nodaļās, kuru sastāvā bija 27 paragrāfi.⁴⁹ Šis projekts savā būtībā ietvēra punktus par vēlēšanām, kurās ir iespējams piedalīties abu dzimumu pārstāvjiem, ja tie ir sasnieguši 21 gada vecumu, kā arī etniskajām minoritātēm Latvijas teritorijā tiks piešķirta “kulturāli – nacionāla autonomija”⁵⁰, taču vienlaicīgi šis projekts noteica lielu daļu lemšanas tiesību atstāt Krievijas impērijas rīcībā, tātad neatkarīgas Latvijas dibināšana šajā projektā netika ierosināta. Kopumā šis projekts saņēma duālu un neviennozīmīgu reakciju – daļa no sabiedrības šo projektu atbalstīja, kā arī bija daļa, sevišķi pati Krievija, kas bija kategoriski pret šādas idejas realizāciju. Neatkarīgas Latvijas ideja kļuva aktuāla tikai 1917.gadā, kad latviešu pārstāvju izvirzītās Latvijas autonomijas prasības tika atkārtoti ignorētas. Kopumā idejas par potenciālo Latvijas valsts eksistences un pārvaldes formu bija ļoti dažādas. Bez iepriekš minētajiem plāniem gan no vācbaltiešu, gan latviešu puses ir iespējams minēt, piemēram, lietuviešu politiķa Jona Šļūpa ideju par apvienotu Latvijas – Lietuvas valsti, kas tomēr neguva populāru atbalstu latviešu sabiedrībā.⁵¹

1917.gada 3.septembrī Vācijas impērijas karaspēks ieņēma arī Rīgu.⁵² Pēc šī notikuma eksistēja raizes par to, ka abas Latvijas teritoriju ieņēmušās lielvaras Latvijas teritoriju varētu sadalīt. Šo notikumu rezultātā latviešu sabiedrībā uzticība

⁴⁷ E. Andersons. *Latvijas vēsture 1914. – 1920.* Stokholma : Daugava, 1967. 29.lpp.

⁴⁸ Feldmanis, I., Stranga, A., u.c. *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums.* Rīga : Jumava, 2015. 133.lpp

⁴⁹ Turpat, 131.lpp

⁵⁰ Feldmanis, I., Stranga, A., u.c. *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums,* Rīga : Jumava, 2016. 132.lpp.

⁵¹ Turpat, 140.lpp.

⁵² Šilde, Ā. *Latvijas vēsture 1914 – 1940.* Stokholma : Daugava, 1976. 56.lpp.

Krievijas valdībai mainījās un pārorientējās uz Rietumu valstīm, arī Vācijas impēriju, jo, ņemot vērā Krievijas kategorisko atteikumu Latvijas autonomijas un arī neatkarības prasībām, potenciāli lielāka iespēja sasniegt šos mērķus bija sadarbojoties ar Rietumu valstīm.⁵³ Ideja par neatkarīgas Latvijas izveidi kopš 1905.gada revolūcijas bija aktuāla tikai dažu cilvēku vidū, taču tās masveidīgāka izplatīšanās sabiedrībā aizsākās 1917.gada pavasarī. Vislielāko aktivitāti tā guva šī gada vasarā, kur sevišķi lielu iniciatīvu uzņēmās LNNDP ar savu izveidoto laikrakstu "Dzimtenes Atbalss".⁵⁴ Drīz pēc Rīgas ieņemšanas atsāka darboties arī vācbaltiešu prese, tajā skaitā arī "Rigasche Zeitung" jeb Rīgas avīze un tās pirmais numurs tika publicēts 1917.gada 8. oktobrī. Šajā izdevumā tiek pausta izteikti pret-krieviska nostāja, kur tiek raksturota vācbaltiešu sajūsma sagaidot Vācijas impērijas karaspēku un brīvību, ko tas nes no Krievijas apspiedošās varas. Ir acīmredzams, ka to bija nozīmīgi demonstrēt sabiedrībai, jo šis publicētais raksts ir izvietots avīzes pirmajā lapā.⁵⁵ Līdzīgi raksti bija atrodami teju gandrīz katrā turpmākajā "Rigasche Zeitung" izdevumā.

1917. gada rudenī no latviešu puses tika sperti pirmie zīmīgie soļi Latvijas valstiskuma izveidē, kas vairs nebija tikai ideju līmenī. Tika izveidoti divi nozīmīgi politiski orgāni – Latviešu Pagaidu Nacionālā padome (LPNP) un Demokrātiskais bloks (DB). Demokrātiskais bloks tika dibināts 1917.gada 23.septembrī Vācijas impērijas karaspēka okupētajā Rīgā. Šajā politiskajā veidojumā ietilpa dažādas politiskās partijas kā Latvijas demokrātiskā partija, Latviešu zemnieku savienība, Latvijas nacionālā neatkarības partija un citas. Latviešu Pagaidu Nacionālā padome tika izveidota 1917.gada 29.novembrī, kuras sastāvā bija dažādas latviešu partijas un sabiedriskas organizācijas, taču atšķirībā no DB, LPNP neietilpa nacionāldemokrātu pārstāvji.⁵⁶ DB darbība bija balstīta uz Latvijas neatkarības idejas uzturēšanu un aktualizēšanu Vācijas okupācijas apstākļos.⁵⁷ 1917.gada septembrī - augustā tika pieņemta rezolūcija, kas pauda vajadzību izveidot republikānisku, neitralizētu un nedalītu Latviju, kā arī tika minēts, ka Latvijas vāciskošana, pārkrievošana,

⁵³ Feldmanis, I., Stranga, A., u.c. *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums*, Rīga : Jumava, 2016. 141.lpp

⁵⁴ Feldmanis, I., Stranga, A., u.c. *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums*, Rīga : Jumava, 2016., 140.lpp

⁵⁵ Rigasche Zeitung. Deutsche Worte hör' ich wieder!. *Rigasche Zeitung*, 1917, 8. Oktober, S.1.

⁵⁶ Feldmanis, I., Stranga, A., u.c. *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums*, Rīga : Jumava, 2016. 141.lpp

⁵⁷ Turpat. 141.lpp

kolonizēšana vai pievienošana Vācijai tikai kaitētu Latvijas saimniecībai un attīstībai.

58

Līdz 1918.gada sākumam Vācijas impērija bija okupējusi lielu daļu Latvijas teritorijas un to kontrolēja Vācijas militārā padome, savukārt atlikušo Latvijas teritoriju kontrolēja Latvijas strādnieku, kareivju un bezzemnieku deputātu padomes izpildkomiteja jeb Iskolats, kas bija Krievijas pārstāvniecība. Vienlaicīgi šīs situācijas vidū LPNP 1918.gada janvāra beigās izveido pieteikumu par demokrātiskas Latvijas valsts neatkarību. Šī bija pirmā Latvijas neatkarības prasība, kas neatstāja vietu šaubām, ka vēlme bija tieši par neatkarību, nevis autonomiju. Šī pieteikuma saturā bija norādīts, ka LPNP atzīst, ka Latvijai jābūt neatkarīgai demokrātiskai republikai un tā protestē pret jebkuriem Latvijas sadalīšanas mēģinājumiem, kā arī pieprasa Latvijas teritoriālo un etnogrāfisko nedalāmību.⁵⁹

Svarīgas izmaiņas notika sākot ar 1918.gada februāri līdz pat augustam – Vācijas impērija, kuras kontrolē bija visas Baltijas teritorijas parakstīja miera līgumu ar Krieviju, kas pārtrauca pirmo pasaules karu. Šī gada 3.martā tika parakstīts Brestas miera līgums, kas ļauj Vācijas valdībai savā kontrolē paturēt Latgali, Kurzemi, Rīgu un Sāmsalu, kā arī vēlāk līdz ar Berlīnes līgumu šī gada 27.augustā, kas bija Brestas miera līguma papildinājums, Vācijas impērijas kontrolē tika nodota arī Vidzeme un Igaunija. Latvijas politiskie pārstāvji šo situāciju izmantoja meklējot atbalstu starp Antantes valstīm. Lai šo atbalstu saņemtu, nereti tika pārspīlēta Vācijas ieinteresētība Latvijas teritoriju pievienot Vācijai, lai gan realitātē konkrētajā laika posmā Vācija lielākoties savu interesi bija zaudējusi un nesteidzās risināt Baltijas jautājumu.⁶⁰

DB pārstāvji Vācijas impērijas kancleram oktobra beigās nosūtīja vēstuli, kurā uzstāja uz to, ka latviešu politiķi ir ieinteresēti un apņēmušies izveidot neatkarīgu Latvijas valsti un sagaida, ka Vācijas impērija neliks šķēršļus šī plāna realizācijai. Šajā vēstulē tika pausts protests pret Vidzemes, Igaunijas, Rīgas un Sāmsalas apvienotās zemes padomes lēmumiem, ko atbalstīja vācu militārā pārvalde, par Baltijas valsts izveides realizāciju.⁶¹ Makss Bādens, Vācijas impērijas kanclers uz šo ziņu nespēja atbildēt, jo Vācijas teritorijā norisinājās straujas un ievērojamas pārmaiņas –

⁵⁸ Turpat, 141.lpp

⁵⁹ Feldmanis, I., Stranga, A., u.c. *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums*, Rīga : Jumava, 2016., 146.lpp

⁶⁰ Turpat, 147.lpp

⁶¹ Feldmanis, I., Stranga, A., u.c. *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums*, Rīga : Jumava, 2016, 148.lpp

3.novembrī sākās revolūcija un 9.novembrī tā no monarhijas bija kļuvusi par republiku. 10.novembrī tika izveidota Vācijas provizoriskā valdība, kas Augustu Vinnigu, Vācijas valsts komisāru Baltijas provincēs, iecēla par ģenerālpilnvaroto Baltijas zemēs un viņa uzdevums bija vest sarunas ar Baltijas valstu pārstāvjiem, ievērojot viņu vēlmes un prasības par neatkarīgu valstu dibināšanu.⁶²

Laika posmā no 1905.gada revolūcijas līdz pirmā pasaules kara beigām bija novērojamas izmaiņas vācbaltiešu un latviešu savstarpējās sabiedriski politiskajās attiecībās. Neeksistēja viens cēlonis, kas izraisīja 1905.gada revolūciju, tas drīzāk bija dažādu apstākļu kopums, kas neizbēgami noveda pie šāda notikuma. No vienas puses, Krievijas impērijā tika īstenota pārkrievošanās politika, kas apspieda kā latviešu, tā vācbaltiešu un citu nacionalitāšu kulturālās izpausmes, kā arī, no otras puses, latviešu sabiedrībā bija izplatījušās “jaunlatviešu” un “jaunās strāvas” kustības. “Jaunlatviešu kustība” attīstīja latviešu kulturālās identitātes un apziņas veidošanos, savukārt “Jaunās strāvas” kustība, kas sākotnēji bija izplatīta tikai kultūras jomā un vēlāk ietvēra arī politiku, bija vairāk koncentrēta uz marksisma un reālisma idejām par strādnieku šķiru un tās nepieciešamību cīnīties ar pārējo sabiedrību, politiskajā kontekstā “Jaunās strāvas” pārstāvji aicināja uz Krievijas impērijas patvaldības apkaršanu. Šo faktoru rezultātā revolūcija bija neizbēgama.

Vācbaltiešu reakcija uz šo revolūciju, ņemot vērā tās apdraudēto situāciju gan no Krievijas impērijas, gan latviešu vidus, bija organizāciju veidošana, kuru mērķis bija atbalstīt un savstarpēji vienot vācbaltiešus, kā arī veidot kontaktus ar Vācijas impēriju un tās organizācijām. Revolūcijas ietekme uz latviešu sabiedrību izpaudās latviešu pakāpeniskajā politiskajā attīstībā. Piemēram, pirmā latviešu politiskā partija, LSDSP bija dibināta vēl gadu pirms revolūcijas “Jaunās strāvas” izplatīto ideju rezultātā. Šī partija uzņēmas Latvijas autonomijas un neatkarības plānu izstrādi, kas nebija populāras idejas pašu latviešu vidū līdz pat pēdējiem pirmā pasaules kara gadiem. Bez LSDSP tika izveidoti arī LPNP un DB, kas turpināja LSDSP iesāktos Latvijas valstiskuma modeļus, bija idejas par šo abu lielo politisko partiju pārstāvniecību apvienošanā, kas beigās tomēr nebija sekmīgi un LPNP tika pārveidota par Latvijas Tautas padomi (LTP) un izvirzīta kā oficiālā valsts pārstāvniecība.

Pirmais pasaules karš iezīmēja vācbaltiešu un latviešu ieceru atšķirības Latvijas teritorijas valstiskuma jautājumā. Pēc kara sākuma vācbaltieši tika uzlūkoti aizdomīgi,

⁶² Turpat, 148.lpp

ņemot vērā viņu saikni un komunikāciju ar Vācijas impēriju. Rezultātā pret vācbaltiešiem tika veiktas represijas un vācbaltiešu organizācijas tika slēgtas.

Ņemot vērā latviešu un vācbaltiešu saasinātās attiecības, kā arī Krievijas impērijas neuzticību un veiktās represijas vācbaltieši atbalstu meklēja Vācijas impērijā. Presē un citos informācijas avotos vācbaltieši atsaucās uz Vācijas impēriju kā savu tēvzemi un meklēja veidus kā ar to vienoties. Tika izvirzīti dažādi kolonizācijas un okupācijas plāni šādas ieceres realizēšanai, kā arī Vidzemes un Kurzemes bruņniecības organizācijas veica saziņu ar Vācijas impēriju, lai šos plānus realizētu. Rezultātā tika izveidota Kurzemes un Zemgales hercogiste, kā arī vēlāk uz īslaicīgu periodu tika dibināta Baltijas hercogiste. Šie notikumi norisinājās paralēli sakāpinātajai latviešu politiskajai aktivitātei, partiju veidošanās laikā, kā arī neatkarības centieniem. Vācijas impērija 1918.gadā bija zaudējusi interesi vai kādus mērķus saistībā ar okupēto Latvijas teritoriju, tāpēc lielākoties ļāva notikumiem ritēt savu gaitu. Līdz ar pirmā pasaules kara beigām un Latvijas teritorijas nodošanu Vācijas impērijas kontrolē iezīmēja labvēlīgu situāciju gan latviešiem, gan vācbaltiešiem veidot sev interesējošu valsts formu neatkarīgi no Krievijas.

2. VĀCBALTIEŠU POLITISKĀ DARBĪBA NO 1918.G. MARTA – 1919. G. 16.APRĪLIM

1918.gada 3.martā tiek parakstīts Brestļitovskas miera līgums, kas nosaka Krievijas atteikšanos no Kurzemes teritorijas un šī paša gada 27. augustā tiek apstiprināts parakstītā Brestļitovskas miera līga papildinājums, kas noteica, ka Krievija atsakās no tiesībām ne tikai uz Kurzemes teritoriju, bet arī uz Vidzemi un Igauniju. Līdz ar šo notikumu ne tikai latvieši varēja sākt savas iecerētās valsts formas izveides plānus, bet arī vācbaltieši, ja Vācijas impērija kā okupācijas spēks būtu gatavs šo ieceri atbalstīt. Vēl pirms Brestļitovskas miera līguma papildinājuma parakstīšanas 1918.gada 12. aprīlī Vienotā zemes padome, kas sastāvēja no 34 vācbaltiešiem, 14 igauņiem un 10 latviešiem, izveidoja sanākumi un izteica vēlmi par Vidzemes, Igaunijas, Kurzemes un tām piederošo salu, kā arī Rīgas apvienošanu konstitucionālā monarhijā veidojot Baltijas valsti⁶³ un šīs monarhijas pārvaldības un tiesas institūcijas tiktu nodotas Vācijas impērijas kontrolē, personālūnijā ar Prūsijas karali. Vācijas impērija 1918.gada 22.septembrī arī atzina šīs apvienotās Baltijas hercogistes suverenitāti.

Vadošais vācbaltiešu politikas mērķis bija apvienota Baltijas valsts forma, kas ietvertu sevī Igauniju, Vidzemi un Kurzemi, kā arī vēl nenoteiktu saikni ar Vācijas impēriju.⁶⁴ Komunikācija vācbaltiešu un vāciešu starpā norisinājās sevišķi aktīvi 1918.gadā. Piemēram, 1918.gada jūlijā, kur Vidzemes un Kurzemes bruņniecības saziņā ar Vācijas impēriju pauda vēlmi ciešai sadarbībai uz nacionālu principu bāzes.⁶⁵ Konkrētajā laika posmā vācbaltieši bija ietekmīgākā sabiedrības daļa, jo viņu īpašumā bija lielākā daļa no zemes īpašumiem, kā arī industrija un tirdzniecība joprojām bija dominējoši vāciska un pateicoties viņu savstarpējām attiecībām ar Vācijas impēriju tās okupācijas periodā, viņu pozīcijas tika nostiprinātas vēl vairāk. Neskatoties uz viedokļu atšķirībām, Baltijas valsts modelis tomēr bija populārākais risinājums vācbaltiešu politiķu vidū un attiecīgi 1918.g. 5.novembrī tika proklamēta Baltijas hercogiste un lai gan tā vēl nebija paspējusi sākt savu darbību, tika izveidotas tās pārvaldes institūcijas.

⁶³ Wachtsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Koln : Comelverlag, 1951, S.16

⁶⁴ Turpat, S.16

⁶⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 214.f. (Vidzemes bruņniecības arhīvs), 5.apr., 88., 2.lpp

Baltijas reģentu padome tika izveidota 1918.gada 7.novembrī un tā ieņēma pārstāvniecības funkcijas, kā arī reģentu padomei bija tiesības izsludināt pagaidu rīkojumus un tos īstenot. Papildus Baltijas reģentu padomei tika izveidota arī Zemes komiteja, kuras galvenais uzdevums bija izstrādāt Baltijas valsts konstitūcijas projektu, kā arī panākt tā apstiprināšanu kādas plašas tautas pārstāvniecībā.⁶⁶ Nākošajā dienā, 1918.gada 8.novembrī tika pasludināta izstrādātā Baltijas valsts konstitūcija, par ko bija vienojušies vācbaltieši, vācu civilās un militārās okupācijas pārstāvji, kā arī Baltijas idejai simpatizējošie latviešu pārstāvji. Šī konstitūcija balstījās uz ticības brīvību, pārvietošanās brīvību, īpašumu neaizskaramību un tautu vienlīdzību.⁶⁷ Tautu vienlīdzības princips neļāutu latviešiem ieņemt lielāko daļu amatus pēc nacionālā vairākuma, jo bija plānots amatus piešķirt pēc principa, ka vienu trešdaļu iegūst vācbaltieši, latvieši un igauņi⁶⁸ kā rezultātā vācbaltieši, ņemot vērā faktu, ka šī sabiedrības grupa bija skaitliskā mazākumā, ieņemt privileģētu statusu teritorijas pārvaldīšanā.

Pirms Kurzemes un Zemgales hercogistes atjaunošanas 1918.gada 15.martā, kā arī vēlāk Baltijas hercogistes pasludināšanas 1918.gada 22.septembrī pastāv uzskats, ka Baltijas vācbaltiešu vidū valdīja vienprātība par nepieciešamību Latvijas teritoriju integrēt Vācijā, lai vienotos ar savas kultūras pārstāvjiem, kuri šķietami tiecās pēc vieniem mērķiem.⁶⁹ Šādu uzskatu ļauj atbalstīt dažādi raksti presē, kā arī dažādu vācbaltiešu amatpersonu viedokļi, piemēram, 1918.gada 11.jūlija Landmaršala Heinriha fon Strīka runa pēc augsta amata piešķiršanas Kurzemes bruņniecībā, kur par savu galveno mērķi pauž spēcīgu un nesalaužamu vienotību ar Vācijas impēriju kā savu tēvzemi⁷⁰, taču ir svarīgi norādīt, ka šāds apgalvojums nebūtu korekts, ņemot vērā, ka sabiedrībā eksistēja arī pretējs viedoklis. Piemēram, 1917.gadā publicēts raksts laikrakstā "Libausche Zeitung"⁷¹ ļauj liecināt, ka vācbaltiešu vidū bija daļa, kas tomēr kritiski raudzījās uz šādu notikumu un tā potenciālajām sekām. Rakstā tiek izdalīti dažādi faktori un argumenti, kas vācbaltiešu sabiedrību politiski un sociāli degradētu, ja Baltijas teritorija tiktu pakļauta Vācijas impērijas kontrolei. Autors norāda uz vācbaltiešu privileģēto statusu esot dažādos militāros un sabiedriskos amatos Krievijas teritorijas sastāvā un vācbaltiešu potenciāli mazo nozīmi Vācijas impērijas

⁶⁶ Cerūzis, R. *Vācu faktors Latvijā (1918-1939)*. Rīga : LU akadēmiskais apgāds, 2004. 62.lpp.

⁶⁷ Turpat, 62.lpp

⁶⁸ Turpat, 63.lpp

⁶⁹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 214.f. (Vidzemes bruņniecības arhīvs), 5.apr., 88., 20.lpp

⁷⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 214.f. (Vidzemes bruņniecības arhīvs), 5.apr., 88., 20.lpp

⁷¹ Baltische Angelegenheit. *Libausche Zeitung*, 1917, 27.Februar, S. 2

sastāvā un vajadzības trūkumu vācbaltiešiem piešķirt īpašas privilēģijas un statusu.⁷² Šis arguments par Vācijas impērijas attieksmi pret vācu minoritātēm citās teritorijās ir arī pamatots, jo attieksme no Vācijas impērijas vietējiem iedzīvotājiem bija ļoti divējāda – no vienas puses, bija manāma zināma solidaritāte līdzīgi kā tas bija novērojams no vācbaltiešu puses attieksmē pret Vācijas impēriju, bet, no otras puses, pastāvēja zināma atturība, jo vācu minoritātes bija pieredzējušas citu kultūru savas dzīves laikā un nebija Vācijas impērijas pavalstnieki.⁷³ Vācijas impērijai bija svarīgi saglabāt savu vienotību un kopīgās intereses, tātad citu sabiedrisko grupu iejaukšanās tās sabiedrībā ierosināja risku šīs idejas saglabāšanai.

Šajos notikumos ļoti lielu lomu ieņēma vācbaltiešu izpratne par notiekošo un cik tā ir atšķirīga no latviešu izpratnes. Vācbaltieši jutās kā Baltijas valsts mantiniekus, jo ir šo teritoriju pārvaldījuši gadu simtiem un tikai racionālākais turpinājums būtu bijis atjaunot viduslaiku pārvaldības formu, kas eksistēja pirms Latvijas teritorijas inkorporācijas Krievijas impērijā.⁷⁴ Vācbaltieši, kuri pārstāvēja šo tradicionālo kartību, bija politiski motivēti, finansiāli nodrošināti, kā arī bija spējīgi šos valstiskos ideālus īstenot. Šīs ieceres ir iespējams uzskatāmi redzēt minētajās valstiskuma plānu iecerēs – sākotnēji vācbaltiešu intereses saistījās tikai ar Kurzemes hercogistes izveidi, bet pēc Krievijas atteikšanās no tiesībām uz pārējiem Baltijas reģioniem, šī iecere ietvēra arī visu Baltijas teritoriju. Partijas un demokrātija vācbaltiešiem bija svešas koncepcijas kā rezultātā vācbaltiešu partijas tika veidotas relatīvi vēlu, tikai pēdējos pirmā pasaules kara gados un lai gan šādas partijas tomēr tika izveidotas, visus vācbaltiešus vienoja kopīgas intereses, kas rezultējās ar organizācijām, kas vienoja visus vācbaltiešus un vienlaicīgi arī visas vācbaltiešu politiskās partijas.

Viena no politiskajām organizācijām, kas šajā laika posmā tika izveidota ir 1918.gada 7.novembrī dibinātā “Vācbaltiešu progresīvā partija”. Šī organizācija 1918.gada decembrī publicē rakstu, kur apraksta savas galvenās vadlīnijas, kur par savu galveno mērķi izvirza visas Latvijas vācbaltiešu vienotības veicināšanu, lai sekmētu veiksmīgu sadarbību dzimtenes labā, līdzvērtīgas tiesības visām nacionalitātēm Latvijā, uzsver savu uzticību demokrātiskiem principiem un izsaka savu atbalstu neatkarīgas Latvijas izveidei, kā arī sevišķs uzsvars tiek likts uz vācbaltiešu kultūras un valodas veicināšanu un saglabāšanu.⁷⁵ Līdzīgs raksts tiek

⁷² Baltische Angelegenheit. *Libausche Zeitung*, 1917, 27.Februar, S. 2

⁷³ Cerūzis, R. *Vācu faktors Latvijā (1918-1939)*. Rīga : LU akadēmiskais apgāds, 2004. 44.lpp.

⁷⁴ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Köln : Comelverlag, 1951, S.18

publicēts 1919.gada jūnijā, kur organizācija detalizētāk apraksta savus galvenos darbības mērķus un ieceres ⁷⁶, kā arī šī organizācija īpaši atkārtoti uzsver savas vāciskās kultūras vērtības un nepieciešamību tās saglabāt vēl 1920.gada februārī publicētā laikrakstā.⁷⁷

Tikpat svarīgi ir pieminēt vācbaltiešu nacionāli liberālo partiju, kas tika izveidota 1918.gadā. Šī partija kā savus pamatprincipus Latvijas teritorijā un politikā izvirzīja kā vienlīdzīgas vācu valodas tiesības ar latviešu valodu, īpašumtiesību neaizskaramība un Latgales vienotība ar pārējo Latvijas teritoriju, kā arī zemnieku nodrošināšana ar īpašumu līdz ar ievērojamu apmešanās politiku. Vienlaicīgi šajā uzsaukumā partija norāda uz to, ka politiskās partijas Latvijas teritorijas sabiedrībā ir svešas un neskatoties uz šķietami sašķeltajām vācbaltiešu politiskajām partijām, tās vieno tiekšanās uz vācu kultūras un valodas kopšanu un uzturēšanu, pie tam par to jau rūpējoties vācbaltiešu nacionālā komiteja.⁷⁸ Nacionāli liberālās partijas minētais par vācbaltiešu vienotību neskatoties uz politisko pārliecību arī rod savu pamatojumu tādās organizācijās kā iepriekš minētās “Vācu apvienības” atzars “Kurzemes vāciešu apvienība”, ko izveidoja un vadīja Kārlis fon Manteifels – Kazdangens ⁷⁹, kas tika izveidota 1918.gadā. Šī organizācija par savu mērķi uzstāda vācbaltiešu vienotību, kultūras un politisko interešu uzturēšanu un aizsardzību neskatoties ne uz politiskās un reliģiskās pārliecības, ne uz dzimumu.⁸⁰

Latvijas teritorija vēl šajā laikā nebija informēta par to, ka 9. novembrī norisinājās revolūcija Vācijā, kā arī Sarkanās armijas karaspēks uzsāk Latvijas teritorijas okupāciju. Pēc revolūcijas jebkādas sarunas par Vācijas iesaistīšanos Baltijas teritorijas nākotnes formas veidošanā starp vācbaltiešiem un Vāciju tiek pārtrauktas.⁸¹ Revolūcija Vācijā daudzu latviešu vidū bija radījusi iespaidu, ka ir pavērusies iespēja dibināt savu neatkarīgu Latvijas valsti. F. Menders savās atmiņās raksta par to, ka, eksistējot starp divām revolucionārām valstīm, Krieviju un Vāciju, simpātijas tomēr sliecās uz Vāciju kā valsti, kas drīzāk atbalstītu Latvijas demokrātijas izveidi kā Krievija.⁸² Pēc 11. Novembra, kad Latvijas sabiedrībā tika darīts zināms par

⁷⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2626. f. (Vācu baltiešu partiju komiteja (Rīga)), 1.apr., 5. (Richtlinien der Deutschbaltische Fortschrittliche Partei in Lettland), 4.lpp.

⁷⁶ Turpat, 2.lpp.

⁷⁷ Turpat, 3.lpp.

⁷⁸ Turpat, 6.lpp.

⁷⁹ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Koln : Comelverlag, 1951, S.6

⁸⁰ Turpat, 26.lpp.

⁸¹ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Koln : Comelverlag, 1951, S.18

apvērsumu Vācijā un varas maiņu, reģentu padome un Zemes komiteja bija zaudējušas savu funkciju nozīmi. Šīs funkcijas pārņēma vācbaltiešu nacionālā komiteja, kas tika dibināta gandrīz vienlaicīgi ar Reģentu padomi. Līdz ar šo notikumu Heinrihs fon Strīks bija kļuvis par Vācbaltiešu nacionālās komitejas “ārlietu ministru”. Par savu pienākumu viņš uzskatīja “Baltijas valsts” idejas attīstību un ārvalstu atbalsta iegūšanu šīs valstiskās koncepcijas apstiprināšanā.⁸³

Neskatoties uz to, ka vācbaltieši bijī dibinājuši savu ideālo valsts modeli un izveidojuši attiecīgās institūcijas šīs valstiskās formas funkcionēšanā, pēc sarunām ar Antanti, karā uzvarējušo valstu bloku, latviešu un igauņu pārstāvji panāca savas valstiskās ieceres un 11.novembrī tiek dibināta Igaunija, savukārt 18.novembrī – Latvijas valsts. Vācijas ģenerālpilnvarotais Baltijas valstīs Augusts Vinnigs apstiprina un atzīst šo notikumu, kas ir nepatīkams trieciens lielai daļai vācbaltiešu.⁸⁴ Pēc šī notikuma vācbaltiešu sabiedrība apzinās, ka atbalstu no Vācijas savu ieceru īstenošanā tā nevar gaidīt un būtībā ir viena savos plānos.⁸⁵ Līdz ar Latvijas neatkarības pasludināšanu pastāvēja vienlaicīgi divas valsts formas – gan neatkarīgā Latvijas republika, gan “Baltijas valsts”. Antante sākotnēji skaidri neatzina ne vienu, ne otru valsts formu. Galvenais Antantes valstu mērķis bija Krievijas ekspansijas un agresijas apturēšana un abas dotās valstiskās formas būtu spējīgas pildīt šādu funkciju. Pateicoties vācbaltiešu izplatītajai propagandai citās teritorijās, kas raksturoja latviešu sabiedrību kā kreisi noskaņotu, šajā laika posmā atklātu pretenziju vai simpātiju nebija pret nevienu no šīm valstiskajām formām, to izveidi vai likvidāciju.⁸⁶

Pirms Baltijas valsts darbības uzsākšanās bija jau sāka ne tikai pārvaldes organizāciju, bet arī vietējo militāro spēku veidošana. Baltijas Landesvēra vienības formēšana bija īstenota kopš 12.novembra Vācbaltiešu nacionālās komitejas vadībā un ar 8. vācu armijas atbalstu, savukārt jaunajai Latvijas valstij vēl nebija izveidota pašai sava militāra aizsardzība, kas spētu stāties pretī Sarkanajai armijai. Ņemot vērā šos apstākļus, tika pieņemts lēmums par sadarbību ar Vācbaltiešu nacionālo komiteju un vācu okupācijas spēkiem. Kad vācbaltieši piekrita sniegt militāru atbalstu Latvijas Pagaidu valdībai ar mērķi padzīt Sarkano armiju no Latvijas teritorijas, tad tika

⁸² Puriņš, A. *Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs*. Rīga : Valters un Rapa. 2005. 207.lpp

⁸³ Cerūzis, R. *Vācu faktors Latvijā (1918. – 1939.) : Politiskie un starpnacionālie aspekti*. Rīga : LU akadēmiskais apgāds, 2002. 110.lpp.

⁸⁴ Puriņš, A. *Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs*. Rīga : Valters un Rapa. 2005. 246.lpp

⁸⁵ Wachtsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Koln : Comelverlag, 1951, S.18

⁸⁶ Cerūzis, R. *Vācu faktors Latvijā (1918. – 1939.) : Politiskie un starpnacionālie aspekti*. Rīga : LU akadēmiskais apgāds, 2002. 108.lpp.

parakstīts līgums starp aizsardzības ministru Jāni Zālīti un Augustu Vinnigu, kas stājās spēkā no 7.decembra. Saskaņā ar noslēgtā līguma noteikumiem landesvēram vajadzēja sastāvēt no latviešu, vācu un krievu vienībām, kur latviešu tautības pārstāvji būtu vislielākajā daudzumā, bet krievu vienības – sastādot tikai vienu rotu, kā arī landesvēra komandierim bija jābūt neitrālas valsts pārstāvim, taču neviens no šiem noteikumiem netika izpildīts.⁸⁷

Šīs vienības izveide tomēr arī norisinājās ļoti lēni un pieteikūšo skaits bija visai mazs.⁸⁸ Vācbaltiešu presē regulāri tika publicēti nacionālistiski tendēti uzsaukumi ar aicinājumu iestāties Landesvērā. “Rigasche Zeitung” jau 1918. gada 13.novembrī Vācbaltiešu nacionālā komiteja publicē rakstu, kur pauž nepieciešamību par bruņota militāra spēka izveidi paš aizsardzības nolūkos pret varu, kuras interesēs ir likvidēt Baltijas tiesības un kultūru.⁸⁹ Arī “Libausche Zeitung” 1918.gada 15.novembrī publicēja rakstu, kur cilvēki tiek aicināti ņemt drošību savās rokās.⁹⁰ Šādi uzsaukumi tika veikti atkārtoti, piemēram, 1918.gada 2.decembrī galvenajā lapā tika publicēts uzsaukums “visiem karadarbībai spējīgajiem un tiem, kas vēlas aizsargāt savu dzimteni no boļševiku bandām”⁹¹ pievienoties Baltijas landesvēram un arī pēc minētā līguma noslēgšanas 1918.gada 11.decembrī “Rigasche Zeitung” Landesvēra komisija bija veikusi līdzīgu uzsaukumu, minot, ka “valsts gaida, lai katrs izpildītu savu pienākumu”⁹².

Lai arī landesvēra karaspēks tika formāli izveidots ar mērķi aizstāvēt Latvijas teritoriju pret Sarkanās armijas karaspēku, pēc tam, kad “Baltijas valsts” vietā atbalstu guva Latvijas Pagaidu valdība, šajās vienībās eksistēja izteikts nacionāli vācisks noskaņojums, kā arī simpātijas pret “Baltijas valsts” izveidi, kas būtu vācbaltiešiem draudzīga. Baltijas landesvērs skaitījās kā Vācbaltiešu nacionālās komitejas karaspēks, jo šī politiskā vienība veica tā izveidošanu ar preses palīdzību un nesa atbildību par tā vācu vienību nodrošinājumu, kā arī rūpējās par to, lai Vācija landesvēru apgādātu ar

⁸⁷ Apine, R., u.c. *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīga valsts. 1918–1940*, Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. 24. – 25.lpp

⁸⁸ Rozenberg, v. E. *Für Deutschum und Fortschritt in Lettland: Erinnerungen und Betrachtungen*, Riga : Salamandra, 1928. 57.lpp

⁸⁹ Der Baltisch Deutsches Nationalausschuss, Aufruf!, *Rigasche Zeitung*, 1918. 13. November, S.1.

⁹⁰ Libausche Zeitung, Aufruf uz Bildung einer Bewaffneten Schutzwehr, *Libausche Zeitung*, 1918. 15. November, S. 1

⁹¹ Baltische Landeswehr, Die Heimat ist in Gefahr. *Rigasche Zeitung*, 1918, 2. Dezember, S. 1.

⁹² Baltische Landeswehrkommission, Landeswehr. *Rigasche Zeitung*, 1918. 11. Dezember, S. 1.

karam nepieciešamajiem materiāliem. Arī ģenerālis Rīdigers fon der Golcs bija atzinis Vācbaltiešu nacionālo komiteju kā Baltijas landesvēra pārstāvniecību.⁹³

1919.gada janvārī, kad Rīgu ieņem Sarkanās armijas karaspēks, Baltijas landesvērs un atlikušās Vācijas vienības atkāpjas uz Kurzemi un paliek Liepājā uz Ventspils līnijas. Tur pārvietojas arī vadošie vācbaltieši, Vācbaltiešu nacionālā komiteja, Latvijas Tautas padomes dalībnieki un Latvijas vadība. Tieši periods, kad Latvijas Pagaidu valdība un Vācijas nacionālā komiteja atradās Liepājā, iezīmē arvien lielāku saasinājumu abu spēku savstarpējās attiecībās. Vācbaltiešu nacionālā komiteja šajā periodā tika atjaunota un arī šī atjaunotā komiteja nonāca konfliktā ar Latvijas Pagaidu valdību, kā arī tā bija pazīstama ar koncentrēšanos uz landesvēra jautājumu risināšanu. Starp vācbaltiešiem šis laika posms līdz pat 1919.gada vasarai tika dēvēts par “landesvēra laiku”, jo izteiktais vācbaltiešu politiskais faktors šajā laikā bija militārā vara.⁹⁴ Šī pārformētā komiteja no sava sastāva izspieda politiķus, kuri aktīvi iestājās par Latvijas pievienošanu Vācijai. Uzskatāmi šajā komitejā bija redzamas 3 grupas – viena no tām bija pārliecināta, ka Krievijas iepriekšējā sistēma tiks atjaunota un arī Latvija atkal būs Krievijas sastāvā. Otra grupa neticēja monarhijas atjaunošanai, bet gan drīzāk kaut kam līdzīgam nacionālsociālismam, pie tam šīs idejas piekritēji bija brāļi Manteifeli, kuri plāvoja Ventspilī izveidot jaunu vācbaltiešu centru, kas varētu konkurēt ar Vācbaltiešu nacionālo komiteju.⁹⁵ Trešā grupa pārstāvēja jau izvirzīto Baltijas valsts risinājumu.⁹⁶ Norisinājās arvien saasinātākas diskusijas ar Latvijas valdību par apsolīto vācbaltiešu tiesību nodrošināšanu. Vācbaltiešu nacionālā komiteja šajā laika posmā konfliktēja ne tikai ar Latvijas Pagaidu valdību, bet arī ar Vācbaltiešu progresīvo partiju un Jaunbaltiešu apvienību, kas neatbalstīja tās rīcību un politisko orientāciju.⁹⁷ Vienlaicīgi Sarkanās armijas ieņemtajā Rīgā bija sācies tā sauktais sarkanais terors, kur par upuriem krita daudzi vācbaltieši.

Daļa joprojām pret Latvijas Pagaidu valdības noskaņoti komitejas dalībnieki turpināja attīstīt “Baltijas valsts” ideju un tās realizāciju arī pēc 1919. gada. Visradikālākais piemērs ir tā sauktā “Heinriha fon Strīka afēra”. 1919.gada 18.februārī Liepājas ostā bija nokļuvis zviedru tvaikonis “Runebergs”, uz kura atradās Zviedrijas armijas virsleitnants Nils Edlunds, kurš sniegt paskaidrojumu par savā īpašumā esošo

⁹³Puriņš, A. *Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs*. Rīga : Valters un Rapa. 2005. 242.lpp

⁹⁴ Wachtsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Koln : Comelverlag, 1951, S.30

⁹⁵ Puriņš, A. *Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs*. Rīga : Valters un Rapa. 2005. 247.lpp

⁹⁶ Turpat. 247.lpp

⁹⁷ Wachtsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Koln : Comelverlag, 1951, S.30

portfeli un iepakojumu kā rezultātā šīs lietas tika nogādātas uz iekšlietu ministriju rūpīgākai izskatīšanai. Starp šīm mantām tika atrasti dažādi dokumenti, vēstules un nauda.⁹⁸ Dokumentu saturs deva iemeslu secināt, ka to mērķis bija Latvijas Pagaidu valdības apvērsums un “Baltijas valsts” izveide. Pēc atrastajām ziņām bija iespējams secināt, ka Heinrihs fon Strīks ieņem vadošo lomu šī plāna izstrādē.⁹⁹ Šī notikuma rezultātā Latvijas Pagaidu valdība pieprasīja arestu visām plānā iesaistītajām personām. Tika apcietināts tikai leitnants Kārlis Stoks, taču Heinrihs fon Strīks bija paspējis aizbēgt pirms ticis apcietināts. Vēlāk 1919.gada jūnijā Kārļa Stoka lieta tika nodota Vācijas rīcībā, jo apcietināšanas laikā Kārlis Stoks ir bijis vācu aktīvās armijas oficiers un attiecīgi var tikt tiesāts tikai no Vācijas puses.¹⁰⁰

2.1. Vācbaltiešu nacionālās komitejas izveides apstākļi un attiecības ar citiem politiskiem spēkiem

Vācbaltiešu nacionālā komiteja tiek dibināta 1918. gada 9./10. novembrī Rīgā, kas ir primāri Baltijas vāciešu politiska pārstāvniecība. Šī komiteja tika dibināta vecās Baltijas ideju garā, kuras ideālais valstiskuma modelis būtu vienota Baltijas telpa ar vācu pārvaldību.¹⁰¹ Vācbaltiešu nacionālo komiteju pārstāvēja bruņniecība, abas Rīgas ģildes (lielā un mazā), vācbaltiešu skolotāju apvienība, Rīgas pilsētas vācu ierēdņu apvienība, kā arī konkrētajā laika posmā jau izveidotās vācbaltiešu politiskās partijas. Priekšsēdētājs vispirms bija Vilhelms Reimerss un pēc Reimersa aizceļošanas viņa amatus uzņēmas Samsons Himmelšerns.¹⁰² 1918.gada 13.novembrī “Rigasche Zeitung” tika publicēts raksts, kur tiek publiskots, ka Vācbaltiešu nacionālā komiteja nav jauna vācbaltiešu politiska partija, bet gan “saikne starp visām vācbaltiešu partijām”¹⁰³

Vācbaltiešu sabiedrībā valdīja uzskats par to, ka visstabilākā valstiskuma forma, kas nodrošinātu privilēģētu statusu sabiedrībā būtu Baltijas valsts, kas sevī iekļautu visas bijušās Krievijas impērijai piederīgās Baltijas teritorijas. Šī ideja nebija jauna – tā balstījās uz viduslaiku Livonijas konfederācijas principiem, kas ļautu vācbaltiešiem

⁹⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 3298.f. (Andrieva Niedras Pagaidu valdība), 1.apr., 4., 4.lpp

⁹⁹ Peniķis, M. *Latvijas armijas sākums un cīņas Latvijā līdz 1919. gada jūlijam*. Rīga : Armijas spiestuves izdevums, 1932. 32.lpp

¹⁰⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 3298.f. (Andrieva Niedras Pagaidu valdība), 1.apr., 6., 7.lpp

¹⁰¹ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Koln : Comelverlag, 1951, S.19

¹⁰² Pistohlkors, G. *Deutsche Geschichte im Osten Europas: Baltische Länder*. Munchen : Siedler Verlag, 2002. 476.lpp.

¹⁰³ Der Baltisch Deutsches Nationalausschuss, Der Deutsch - Baltisches Nationalausschuss, *Rigasche Zeitung*, 1918. 13. November, S.6.

neatkarīgi valdīt pār šo teritoriju un veidot tās politiku pēc savām interesēm. Šo ideju bija iespējams īstenot 1918.gada 3.martā, kad starp Krieviju un Centrālajām lielvalstīm tika parakstīts Brestļitovskas miera līgums, kā arī šī līguma rezultātā Krievija atteicās no tiesībām uz mūsdienu Latvijas teritoriju. Šie vācbaltiešu politiskie plāni norisinājās bez acīmredzamas uzmanības latviešu politiskajiem centieniem iegūt neatkarību. Viens no spilgtākajiem piemēriem šai parādībai bija 1917.gada .decembrī izsludinātā politiskā deklarācija, kas paziņoja, ka Latvija ir “vienota autonoma valstsvienība”.¹⁰⁴

Par vācbaltiešu politisko partiju apvienošanu rūpējās tieši šī Vācbaltiešu nacionālā komiteja. Neskatoties uz to, Vācbaltiešu nacionālā komiteja savā būtībā nebija politiska un nevēlējās tāda būt, taču tā bija tendēta savos pamatos būt konservatīva un pārstāvēt ideju par vienotu Baltijas valsts izveidi.¹⁰⁵ Adekvāts ir jautājums par to kā šī komiteja īsti funkcionēja un kā noritēja tās iekšējie procesi. Eduards fon Rozenbergs, kurš šajā laika posmā bija progresīvās partijas biedrs, pauž savās atmiņās cik savā būtībā Vācbaltiešu nacionālā komiteja bija haotiska un ka runāt par kādu spēcīgu organizētu apvienību nav iespējams.¹⁰⁶

1918.gada novembrī darbību turpina 1917.gada aprīlī dibinātā Vācbaltiešu demokrātiskā partija, kā arī tiek dibinātas jaunas vācu politiskās partijas un grupas. Svarīgi ir atzīmēt, ka iecere par vienotu Baltijas valsti nebija vienīgā politiskā orientācija vācbaltiešu partiju un organizāciju vidū. Vispārīgi bija radušies divi virzieni, no kuriem viens pārstāvēja pazīstamo Baltijas valsts risinājumu un šādā ideju garā tiek dibinātas Vācu Baltiešu apvienība, nacionālliberālā partija, kā arī Kurzemes vācu tautas apvienība. Šo apvienību mērķi bija gluži kā Vācbaltiešu nacionālās komitejas mērķi – veidot vienotu Baltijas valsti vācu pārvaldībā. Otrs virziens pārstāvēja Latvijas valsts izveidi, taču ar līdzvērtīgām tiesībām sabiedrībā un kulturālu autonomiju. Šādu ideju garā tika izveidotas Progresīvā partija ar Eduardu Rozenbergu kā tās vadītāju un Jaunbaltiešu savienība Liepājā. Šīs organizācijas atbalstīja Latvijas valsts modeli un iesaistījās tās veidošanā, piemēram, Eduards Rozenbergs kā ieņemot valsts kontroliera amatu.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Cerūzis, R. *Vācu faktors Latvijā (1918-1939)*. Rīga : LU akadēmiskais apgāds, 2004. 58.lpp.

¹⁰⁵ Turpat, S.19

¹⁰⁶ Rozenberg, v. E. *Für Deutschtum und Fortschritt in Lettland: Erinnerungen und Betrachtungen*, Riga:Salamandra, 1928. 54.lpp

¹⁰⁷ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Koln : Comelverlag, 1951, S.19

Jauno ideju garā dibinātās partijas savos apmēros būtiski neatpalika no tām, kas bija noskaņotas par labu Baltijas valsts risinājumam, jo no tām partijas bija tikai nacionālliberālā partija. Vācbaltiešu nacionālā komiteja bija tikai organizācija, kas šos politiskos spēkus apvienoja, bet pati politiska nebija, “Vācu baltiešu apvienība” bija formāli virspartejiska un “Kurzemes vācu tautas apvienība” bija formāli apolitiska.¹⁰⁸ Katram no šiem abiem politiskajiem virzieniem bija arī savi pārstāvēti laikraksti. No vienas puses, bija tradicionālā un konservatīvā “Rigasche Zeitung” prese, kuras redaktors bija Ernests Zerafims, savukārt, no otras puses, tika izveidots liberālais “Baltische Zeitung”, kura redaktors bija Vilhelms Baums un Oskars Grosbergs, kā arī Liepāju pārstāvošā un mēreni liberālā “Libausche Zeitung” prese, kuras redaktors bija Kārlis Dekens. (Decken).¹⁰⁹ Oficiāli Latvijas valsts tika atzīta no progresīvās partijas un Liepājas Jaunbaltiešu apvienības, savukārt demokrātiskā partija, kurai dotajā laikā nebija vadības, svārstījās par lēmuma pieņemšanu.¹¹⁰

Vācbaltiešiem caur izveidoto jaunās Latvijas valsts konstitūciju tika apsolīta garantija viņu kultūras un tautas tiesībām. Pēc izveidotās konstitūcijas minoritātēm pienācās vispārīgas kultūras un cilvēktiesības, nacionālajām minoritātēm pienācās piektdaļa no šiem vietām un attiecīgi vācbaltiešiem tika atvēlētas 8 vietas.¹¹¹ Oficiālās pārrunas ar latviešu valdību no Vācbaltiešu nacionālās komitejas puses vadīja advokāts Arturs Reisers no Rīgas, advokāts Pauls Rūdigers no Liepājas, kā arī advokāts Frīdrihs Samsons no Rīgas. Vācbaltiešu nacionālajā komitejā partijas ieņēma sekojošas pozīcijas – Progresīvā partija ar nelielu rezervētību pasludina, ka pārstāv Latvijas neatkarību un ir gatava sadarboties ar Latvijas Tautas padomi, demokrātiskā partija sākotnēji svārstījās, bet tad arī pasludināja, ka ir gatava sadarbībai ar Tautas Padomi, Liepājas Jaunbaltiešu apvienība bez jebkādas rezervētības un šaubām apstiprināja savu gatavību sadarboties ar latviešu valdību.¹¹² Vācu Baltiešu apvienība un Nacionālliberālā partija atturējās no sadarbības, kā arī Kurzemes vācu tautas apvienība vispār nebija ieņēmusi pozīciju šajā jautājumā.¹¹³

Pārrunu laikā starp Vācbaltiešu nacionālās komitejas iepriekš minētajiem pārstāvjiem un latviešu valdības pārstāvjiem kā starpnieki kalpoja Augusts Vinnigs un Alfrēds Gosslers. 1918.g. novembrī / decembrī norisinās asas nesaskaņas starp abām

¹⁰⁸ Turpat, S.21

¹⁰⁹ Turpat, S.21

¹¹⁰ Turpat, S.21

¹¹¹ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Köln : Comelverlag, 1951, S.22

¹¹² Turpat, S.23

¹¹³ Turpat, S.23

vācu politiskajām orientācijām, kā arī starp Vācbaltiešu nacionālo komiteju un Latvijas valdību, un latviešu sabiedrību.¹¹⁴ Šajās pārrunās vācbaltieši izvirzīja daudzas prasības – lielāku vācbaltiešu pārstāvniecību Tautas Padomē, izteiktu amnestijas garantiju, personas un mantas neaizskaramību, pilnīgu kultūras un baznīcas autonomiju, iepriekšējo vācbaltiešu organizāciju turpmāku pastāvēšanu kā piemēram bruņniecības, kā arī vācu valodas aizsardzību un uzturēšanu baznīcās, skolās, tiesā, komunikācijā darbā, kā arī nacionālu izglītību militārajās vienībās, utml.¹¹⁵ Tautas Padome tomēr nepiekāpās un turējās pie savām nostādnēm – Ja vācbaltieši vēlētos ņemt dalību Tautas padomē, tad viņiem ir jāatzīst Latvijas valsts un vietu skaits papildināts netiks.¹¹⁶ 1918.gada 25.novembrī Augusts Vinnigs nosūtīja ziņojumu Latvijas Pagaidu valdības prezidentam, kur tiek izklāstīts, ka Vācija ir gatava uz nenoteiktu laiku to atzīt kā patstāvīgu varu līdz miera kongress būs izlēmis par Latvijas nākotnes situāciju.¹¹⁷ 1918.gada 31.decembrī no Berlīnes pienāk ziņa, ka pats Vinnigs ir iecelts par vēstnieku ārkārtas misijā Latvijas teritorijā.¹¹⁸

Neviena no šīm grupām neatkāpās no savām prasībām kā rezultātā Vācbaltiešu nacionālajai komitejai neizdevās atrast risinājumu vācbaltiešu dalībai Tautas padomē, kas būtu saistāma visiem vāciešiem, tāpēc tā bija katras partijas individuāla izvēle ņemt dalību Tautas padomē vai nē. Progresīvā partija, demokrātiskā partija un Jaunbaltiešu apvienība ieņēma gandrīz visas vācbaltiešiem dotās vietas Tautas padomē, no tām 6 vietas ieņēma progresīvā partija un 2 Liepājas Jaunbaltiešu apvienība, kā arī ir jāpiemin, ka no demokrātiskās partijas neviens no dalībniekiem apstiprināts padomē netika.¹¹⁹ Rezultātā Latvijas valdībā Eduards Rozenbergs pildīja amatu kā valsts kontrolieris, Aleksandrs Engelhards kā tirdzniecības un rūpniecības ministra palīgs un Kārlis Kellers kā izglītības ministra palīgs. 1918.gada 3.decembrī Kārlis Kellers kļuva par vācu izglītības vadītāju un izglītības ministra palīgu. Pirmā Tautas padomes sanāksme notika laika posmā no 1918.g. 2. – 6. decembrim. Vācbaltiešiem tautas padomē nebija viegli, jo to skaits bija pārāk mazs, lai varētu strādāt visās galvenajās komisijās, taču pēdējā sanāksmē uz 1919.gada 3.janvāri tika plānoti trīs skolu (vācu, krievu un ebreju) autonomijas plāni, kas bija nolemts kā

¹¹⁴ Turpat, S.23

¹¹⁵ Puriņš, A. *Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs*. Rīga : Valters un Rapa. 2005. 245.lpp

¹¹⁶ Turpat, 245.lpp

¹¹⁷ Latvijas valsts vēstures arhīvs, 2574.f., (Ārlietu ministrijas Politiskais departaments (Rīga)), 4.apr., 90. 4.lpp.

¹¹⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1307.f. Valsts kanceleja (Rīga), 1.apr., 254., 23.lpp.

¹¹⁹ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Köln : Comelverlag, 1951, S.24

pirmais un svarīgākais pārrunu punkts, taču šī sanāksme nenotika, jo Rīgu ieņēma Sarkanā armija.¹²⁰

Ir zināms, ka 1919.gadā Vācbaltiešu nacionālā komiteja papildināja savu pārstāvju skaitu. Šī paša gada 18. jūnijā publicēts protokols ļauj secināt, ka šīs komitejas pārstāvji tika izvēlēti no visas Baltijas teritorijas, specifiski no Rīgas 21 cilvēks, no Kurzemes 16 un no Livonijas teritorijas dienvidu teritorijas 10 cilvēki. Pie tam no šiem 10 iepriekš minētajiem pārstāvjiem 6 ir jābūt no lielmuižnieku vidus, savukārt pārējiem 4 no strādnieku vidusšķiras, kā arī garīdzniecības.¹²¹ Šī jaunā komiteja sastāvēja no pārstāvjiem, kuri bija nacionāli orientēti un jutās atbildīgi par savas kultūras nākotni. Šī jaunā komiteja par saviem galvenajiem uzdevumiem izvirzīja Krievijas armijas padzīšanu no Latvijas teritorijas un vācbaltiešu interešu pārstāvniecību pār pagaidu Latvijas valdības izvirzītajām valsts nostādņēm un ārvalstu spēkiem, kā arī šīs komitejas mērķis bija izveidot Baltijas federatīvu valsti pēc Šveices parauga ar 6 – 7 kantoniem.¹²² Jaunajā Vācbaltiešu nacionālajā komitejā priekšsēdētājs bija iepriekš minētais advokāts A. Reisners, dalību ņēma Lotārs Šēlers un Samsons Himmelšterns.

Vācbaltiešu un latviešu attiecības nebija uzlabojušās līdz pat 1919.gada marta beigām, ko ir iespējams secināt līdz ar preses publikācijām. Piemēram, 1919.gada 26.martā tika publicēts raksts “Libausche Zeitung”, kur plaši tiek analizētas vācbaltiešu un latviešu savstarpējo attiecību jautājums politiskajā aspektā. Šī raksta autors detalizēti analizē Latvijas Pagaidu valdības pieņemtos demokrātiskos uzskatus, atbalstot tos, bet vienlaikus darot zināmu, ka šāda politikas forma nav pieņemama vācbaltiešu sabiedrībai.¹²³ Šīs Vācbaltiešu nacionālās komitejas galvenie diskusiju aspekti šajā laika posmā balstījās uz jautājumu par Baltijas landesvēru.¹²⁴ Šī komisija uzsāka pārrunas ar Latvijas Pagaidu valdību par vācbaltiešu statusu jaunajā valstī un vācbaltiešu tiesībām jau 1919.gada janvārī un šīs vācbaltiešu pieprasītās tiesības būtiski neatšķīrās no tā, kas tika pieprasīts 1918.gadā, šīs prasības pat tika samazinātas. Līdzīgi kā iepriekš arī šīs pārrunas rezultējās bez panākumiem.

¹²⁰ Turpat, S.24

¹²¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 214.f. (Vidzemes bruņniecības arhīvs), 1.apr., 1086. (Baltischer Nationalausschuss), 2.lpp.

¹²² Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Köln : Comelverlag, 1951, S.31

¹²³ Libausche Zeitung, Zur Deutsch-lettischen Verständigungsfrage, *Libausche Zeitung*, 1919. 26. März, S. 1

¹²⁴ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Köln : Comelverlag, 1951, S.31

2.2. 1919.g. 16. aprīļa “pučš”- tā apstākļi un cēloņi

1919.gada 15. aprīlī tika pārtraukti gan Apsardzības ministrijas telefoniskie sakari gan ar karaspēku Liepājā, gan ar komandantūrām, kurām bija sakari ar latviešu vienībām frontē – ar to tiek uzsākts 16.aprīļa apvērsums. Pa Liepājas ielām pārvietojās bruņotas automašīnas un tās ostā atradās bruņots vilciens. Kopumā ģenerālim Golcam tika pakļautas sekojošās vienības – vācu brīvprātīgo pulks no 3 bataljoniem, kas pildīja sardzes uzdevumus, bruņoto auto nodaļa, 2 policistu rotas, Tica baterija, bruņotais vilciens nr.21., Pfeffera nodaļas 2 kājinieku rotas un 1 ložmetēju rota un Manteifeļa Triecienvienība, kā arī kara ostā atradās vēl citi ģenerālim Golcam pakļauti spēki kā Pfeffera vestfāliešu stiprā nodaļa un Medema kalnu baterija.¹²⁵ Pirmais uzbrukums notika kara ostā – Pfeffera nodaļa ielenca štābu, kur norisinājās jauno vienību formēšana. Šī uzbrukuma rezultātā tika nogalināts kareivis, kurš sargāja štābu, tika sagūstīti štābā esošie virsnieki, darba rotas un muzikantu komanda. Netika atbruņotas tikai 2 jaunās rotas, kas atradās kara ostā un slēpās vecos krievu ierakumos, kur gatavojās kaujai.¹²⁶

Otrs uzbrukums tika Manteifeļa Triecienvienības vadīts un vērsts uz valdības iestādēm, kur galvenais mērķis bija arestēt Latvijas Pagaidu valdības locekļus, kas tomēr nebija pilnībā sekmīgi, jo arestēt izdevās tikai iekšlietu ministru Miķeli Valteru un apgādības ministru Jāni Blumbergu. Kārlis Ulmanis un Kārlis Puriņš dotajā mirklī atradās angļu priekšstāvniecībā, Spricis Paegle un vēlāk arī Jānis Goldmanis un Teodors Hermanovskis atradās uz angļu karakuģiem, Jānis Zālītis un Misiņš atradās frontē. Vēlāk visi Pagaidu valdības locekļi tika nogādāti uz kuģa “Saratov”.¹²⁷ Apvērsuma rezultātā Ulmaņa valdība tiek gāzta, kā arī tiek izveidota vācbaltiešu – latviešu valdība ar latviešu mācītāju un politiķi Andrievu Niedru kā ministru prezidentu. Nav zināms, kad tieši Baltijas landesvērs izlēma par pagaidu valdības gāšanu, taču domājams, ka izstrādāta plāna nebija. Ir iespējams uzskatīt, ka 1919.gada 16.aprīļa apvērsums bija rezultāts saspīlētajām attiecībām starp abiem politiskajiem spēkiem un daudziem neveiksmīgiem centieniem no vācbaltiešu puses iegūt šīs izvirzītās tiesības, ko vācbaltieši bija pieprasījuši.¹²⁸ Tas sevišķi ir novērojams Baltijas landesvēra Manteifeļa vadītās triecienvienības sastāvā, kas veidoja Baltijas landesvēra

¹²⁵ Puriņš, A. *Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs*. Rīga : Valters un Rapa. 2005. 261.lpp

¹²⁶ Peniķis, M. *Latvijas armijas sākums un cīņas Latvijā līdz 1919. gada jūlijam*. Rīga : Armijas spiestuves izdevums, 1932. 89.lpp.

¹²⁷ E. Andersons. *Latvijas vēsture 1914. – 1920*. Stokholma : Daugava, 1967. 429.lpp.

¹²⁸ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Koln : Comelverlag, 1951, S.32

“idejisko kodolu”.¹²⁹ Tikai 1919.gada aprīļa sākumā bija jaušams, ka Latvijas Pagaidu valdība ir potenciāli gatava meklēt kompromisu situācijai, taču tas jau nāca ar vēlu.¹³⁰

Gan politiskie, gan militārie apstākļi šajā laika posmā bija labvēlīgi šādam notikumam, jo, pirmkārt, latviešu vienības atradās tālu no Liepājas, kur šajā brīdī notika tikai jaunu rotu apmācība, kas pie tam bija arī vāji apbruņotas. Rudbāržos bija līdzīga situācija – norisinājās 4. atsevišķā bataljona formēšana, bet tā nebija pabeigta, kā arī tas bija kā vāji apmācīts un vāji apbruņots. Kurzemes teritorijā atradās arī pāris komandantūras nodaļas, taču kopumā šie visi spēki bija niecīgi salīdzinoši ar tiem, kas piedalījās Latvijas valdības apvērsumā.¹³¹ Vienīgā politiskā organizācija, kas bija gatava ar varu mainīt pastāvošo Latvijas pagaidu valdību bija Baltijas landesvēra politiskā komiteja, kuras kodols bija Hansa Manteifeļa Triecienvienība. Jau 1919. gada 1. janvārī Augusts Vinnigs ir ziņojis Vācijā par landesvēra karaspēka, sevišķi Triecienvienības spēcīgo vācbaltiešu pašapziņu, minot, ka sacelšanās pret Latvijas Pagaidu valdību ir ļoti iespējama.¹³² Maz ticams, ka vācbaltiešu nacionālā komiteja ir tieši iesaistīta šajā notikumā, jo liecību par to nav, kā arī Vācbaltiešu nacionālā komiteja centās atrisināt saspringto politisko situāciju ar diplomātisku rīcību, taču tas neizslēdz iespēju, ka komitejas dalībnieki nebija informēti par valdības apvērsuma plāniem.¹³³ Arī nav ziņu, kas pierādītu, ka ģenerālis Golcs ir tieši iesaistījies šajā apvērsumā, taču viņš ir zinājis, ka landesvēristu vidū ir bijušas idejas par valdības gāšanu, taču ir ieteicis tās neīstenot, jo tas prasītu atbalstu no plašiem tautas slāņiem.

134

Apvērsums par sevi rada ļoti haotisku iespaidu, tātad ir iespējams secināt, ka pat ja notika kaut kāda apvērsuma organizēšana, tad tā netika pilnvērtīgi izplānota un tā nav bijusi kāda lielāka vācbaltiešu sazvērestība pret Latvijas Pagaidu valdību, bet gan kādu vācbaltiešu pārgalvība un vēlme paātrināt notikumu gaitu, ņemot vērā, ka sarunas Latvijas valdības un Vācbaltiešu nacionālās komitejas starpā nebija nesušas rezultātus. Šis neviennozīmīgais viedoklis izpaužas arī daudzos pētījumos kā piemēram pretstatā Heinriha Rimšas viedoklim par šī apvērsuma pārgalvīgajiem

¹²⁹ Rimscha, H. *Von den baltischen Provinzen uz den baltischen Staaten*, 1918 – 1920. Marburg / Lahn : J.G. Herder – Institut, 1977. S. 245.

¹³⁰ Puriņš, A. *Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs*. Rīga : Valters un Rapa. 2005. 241.lpp

¹³¹ Turpat. 261.lpp

¹³² Rimscha, H. *Von den baltischen Provinzen uz den baltischen Staaten*, 1918 – 1920. Marburg / Lahn : J.G. Herder – Institut, 1977. S. 245.

¹³³ Puriņš, A. *Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs*. Rīga : Valters un Rapa. 2005. 262.lpp

¹³⁴ Goltz, R. v. *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum / von General Graf Rüdiger von der Goltz*. Leipzig : Verlag von K.F. Koehler, 1920. S. 178

dalībniekiem un Vācbaltiešu komitejas neiesaistīšanos šajā notikumā, Klauss Grimms uzskata, ka triecienvienībai esot bijis izstrādāts militārs plāns, ja kārtējā sanāksme starp latviešu un vācbaltiešu pārstāvjiem nerastu kompromisu.¹³⁵

Pēc Latvijas Pagaidu valdības gāšanas norisinājās plānošana par turpmāko rīcību. Tika izlemts augstāko valsts varu piešķirt militārajai direktorijai, kurai pievienoties tika aicināti arī pulkvedis Balodis un Anatols Līvens, kuri no šī piedāvājuma atteicās. Līdz šādas direktorijas izveidei bija izlemts izveidot pagaidu valdību, par kuras izveidi par atbildīgu tika iecelts Liepājas apgabala tiesas prokurors Oskars Borkovskis. Ir zināms, ka šajā laika posmā saziņa ar Vācijas valdību nenotika, tātad, lai arī tā finansēja vācbaltiešu un vāciešu karaspēka vienības, nav zināms cik ļoti Vācija ir bijusi informēta par šiem notikumiem. Rīdigers fon der Golcs lielā mērā rīkojās savu interešu vadīts un pieņēma lēmumus neinformējot Vāciju, par ko viņam arī tika aizrādīts.¹³⁶ Šis apvērsums rezultējās ar kompromisu starp gāzto Latvijas Pagaidu valdību un vācbaltiešu nacionālo komiteju ar Antanti kā starpnieku starp spēkiem – tika veikts apstiprinājums, ka divi vācbaltieši (tieslietu ministrs Edvins Magnuss un finanšu ministrs Roberts Erhards) tiek pievienoti Latvijas Pagaidu valdībai, kā arī Baltijas landesvērs tiek pārveidots par daļu no Latvijas armijas un tās vadību uzņemas angļu pulkvedis Aleksandrs.

Kopumā notikumi 1919.gada aprīlī nav pārsteidzoši izvērtējot situācijas apstākļus un notikumu attīstības gaitu. Vācbaltiešu nacionālā pašapziņa un apdraudētības sajūta bija ievērojami faktori, kas veicināja šādu notikumu. Priekšnoteikumi šādas situācijas izveidei bija novērojami vācbaltiešu organizāciju aktivitātē un jau minētais Heinriha Strīka plāns nebija vienīgais šāds gadījums, bet gan tikai visplašāk aktualizētais. Vācbaltiešu karaspēka izveide un Vācijas armijas dalība Latvijas neatkarības karā bija stratēģiska izvēle sev labvēlīgāku apstākļu veicināšanai, lai rezultātā turpmāk spētu realizēt savas nākotnes ieceres Latvijas teritorijā.

Pēc pirmā pasaules kara beigām, kad tika noslēgts Brestļotivoskas pamiers un Krievija atteicās no tiesībām uz Kurzemi un Rīgu, vācbaltiešu politiskā vadība nekavējoties 1918.gada 8.martā dibina atjaunoto Kurzemes – Zemgales hercogisti. Drīz pēc tam noslēgtais pamiers tiek papildināts kā rezultātā Krievija atsakās no tiesībām arī uz pārējiem Latvijas teritorijas apgabaliem un attiecīgi 1918.gada

¹³⁵ C. Grimm. *Vor den Toren Europas, 1918-1920 : Geschichte der baltischen Landeswehr*, Hamburg : Velmede, 1963. S.192

¹³⁶ Šilde, Ā. *Latvijas vēsture 1914 – 1940* Stokholma : Daugava, 1976. 56.lpp.

22.septembrī tika pasludināta Baltijas hercogiste un 5. novembrī tā tika oficiāli dibināta Kurzemes – Zemgales hercogistes vietā, kas bija personālūnijā ar Vāciju. Pāris dienas pēc Baltijas hercogistes dibināšanas Vācijā norisinās revolūcija un monarhijas vietā tiek izveidota parlamentāra republika. Paralēli šiem vācbaltiešu valstiskajiem centieniem arī latviešu politiķi pamazām bija attīstījuši savas valstiskās koncepcijas, kas politiski bija daudz progresīvākas kā vācbaltiešu uzturētie viduslaiku ideāli. Latviešu mērķis bija neatkarīgas demokrātiskas Latvijas izveide, kas arī tiek īstenota 1918.gada 18.novembrī. Latvieši šo revolūciju uzlūkoja labvēlīgi, domājot, ka līdz ar izmaiņām Vācijas valdībā tā būs tendēta atbalstīt demokrātisku Latvijas izveidi. Un sabiedroto meklējumi bija nozīmīgi, jo kādai no pārvaldes formām vajadzēja gūt leģitimitāciju. Antantes valstis vilcinās ar atbildes sniegšanu, taču Vācijas ģenerālpilnvarotais Baltijas valstīs, Augusts Vinnigs atzīst Latvijas Pagaidu valdību un tās valstiskumu līdz vēlākai šīs situācijas izskatīšanai. Rezultātā vācbaltiešu izveidotā valsts forma vairs nebija aktuāla, taču tās organizētās pārvaldes institūcijas kā Reģentu un Zemes padome bija palikušas. 1918.gada 8.novembrī dibinātā Vācbaltiešu nacionālā komiteja pēc Baltijas hercogistes likvidācijas 28. novembrī uzņēmās vācbaltiešu interešu pārstāvniecību jaunajā dibinātajā Latvijas valstī.

Ne tikai politiskais jautājums Latvijas teritorijā bija sarežģīts, bet gan arī militārā situācija bija saasinājusies, kad Sarkanās armijas karspēks sāka ieņemt Latvijas teritoriju. Jaunajai Latvijas valstij sava karaspēka nebija, taču jau 1918.gada novembrī Vācbaltiešu nacionālā komiteja presē bija publicējusi vairākus uzsaukumus ar mērķi organizēt Baltijas hercogistes bruņotos spēkus. Attiecīgi pēc hercogistes likvidācijas tika noslēgts līgums starp vācbaltiešu un latviešu pārstāvjiem par militāro sadarbību ar mērķi atgrūst Sarkanās armijas karaspēku. Ir domājams, ka tieši šī līguma laikā K. Ulmanis pieļāva pirmās un zīmīgās kļūdas sadarbojoties ar vācbaltiešu politiķiem. Tika noteikts, ka par sadarbību vācieši iegūs Latvijas pavalstniecību, kā arī zemes īpašumus un K. Ulmanis šo punktu apstiprināja, lai gūtu atbalstu, lai arī bija skaidrs, ka izpildīt to nav iespējams. Arī jautājumā par vācbaltiešu minoritātēm konstitūcijā tika noteiktas plašas tiesības, ko Pagaidu valdība vilcinājās un izvairījās pieņemt.

Vācbaltiešu nacionālā komiteja savā būtībā bija virspartejiska organizācija, kuras sastāvā bija dažādi politiski spēki un partijas, kas tika izveidotas lielākoties pēdējos pirmā pasaules kara gados. Pretēji izplatītajam viedoklim, ka vācbaltieši politiski bija vienoti, tie pieņēma dažādas politiskas orientācijas. Līdz 1919.gada

sākumam tās bija divas – tās, kas pārstāv Baltijas valsts konservatīvo modeli un politiski progresīvākas, kas atbalsta neatkarīgas demokrātiskas Latvijas izveidi. Tātad Vācbaltiešu nacionālajai komitejai nācās saskarties ne tikai ar plānotā valstiskuma sabrukumu, karadarbības sākumu pret Krieviju, konfliktiem ar nacionālistiski noskaņoto Latvijas Pagaidu valdību, bet arī nesaskaņām Vācbaltiešu nacionālās komitejas sastāvā.

1919.gada janvārī Latvijas Pagaidu valdība, Vācbaltiešu nacionālā komiteja un citi politiskie un militārie spēki atkāpās uz Liepāju, jo Sarkanā armijai bija izdevies gūt virsroku pār Baltijas landesvēra un citām militārajām vienībām. Šajā periodā Vācbaltiešu nacionālā komiteja tika atjaunota kā rezultātā tās sastāvu veidoja politiskās grupas, kas pārstāvēja Baltijas valsts izveides intereses, Krievijas varas atjaunošanos un Latvijas pakļaušanu tās kontrolei, kā arī sava veida nacionālsociālisma piekritēji. No šīs komitejas tika izspiesti pārstāvji, kuri iestājās par Latvijas pievienošanu Vācijas teritorijai. Neskatoties uz veiktajām izmaiņām, vācbaltiešu vidū joprojām valdīja politiskas nesaskaņas un tās attiecības ar Latvijas Pagaidu valdību nebija uzlabojušās abu valstu izvirzīto prasību nepieņemības dēļ.

Latvijas Pagaidu valdība bija gatava sadarboties un meklēt kādu kompromisu ar Vācbaltiešu nacionālo komiteju tikai ap aprīļa sākumu, kas jau bija par vēlu, lai novērstu saasinātās attiecības starp šiem politiskajiem centriem. 1919.gada 16. aprīlī tika uzsākts valsts apvērsums, kura apstākļi joprojām nav līdz galam izprotami. Bez šaubām vācbaltiešu un latviešu atšķirīgā valstiskuma izpratne, nepieņemība un konflikti bija izraisījuši izcilu priekšnoteikumu apvērsuma norisei, taču pārējie notikuma aspekti tiek atstāti spekulācijai. Tiek uzskatīts, ka Vācbaltiešu nacionālā komiteja un Rīdigers fon der Golcs neņēma dalību šī apvērsuma norisē un tas nav bijis vispārīgs vācbaltiešu rīkots sazvērestības pasākums, taču arī šāda versija ir tikai varbūtība. Ņemot vērā vācbaltiešu sabiedrības mazo skaitu, kā arī tendenci vienoties dažādās organizācijās, ir ticams, ka plašākas vācbaltiešu aprindas bija vismaz informētas par valsts apvērsuma varbūtību. Neskatoties uz to, vācbaltiešu nacionālā komiteja bija centusies panākt plašākas tiesības un privilēģijas vācbaltiešiem caur diplomātisku rīcību, nevis vardarbīgu esošās politikas maiņu pret citu, pie tam, ņemot vērā haotisko apvērsuma norisi un ne mazāk stihisko darbību pēc apvērsuma, ir iespējams secināt, ka bija padomāts tikai par militāro aspektu un tā panākumiem, nevis politisko situāciju un attiecīgi nepieciešamo rīcību šajā jautājumā.

3. VĀCBALTIEŠU NACIONĀLĀS KOMITEJAS DARBĪBA NO 1919.G. OTRĀS PUSES LĪDZ KOMITEJAS LIKVIDĀCIJAI 1920.G. APRĪLĪ

1919.gada 22.maijā militārās vienības Alfrēda Fletčera vadībā ieņēma Rīgu. Attiecīgi pēc Rīgas ieņemšanas sarkano teroru nomainīja baltais terors un Niedras valdība, kas ieradās Rīgā pēc tās ieņemšanas, nebija spējīga to apturēt, tas izdevās tikai sabiedroto militārās misijas pārstāvjiem, kas arī bija ieradušies Rīgā. Pēc Rīgas ieņemšanas atklājās vēl viena nozīmīga militāra epizode – tā vietā, lai sūtītu vācu vienības pretī Sarkanajai armijai, kas atkāpās no Rīgas, ģenerālis Golcs tās novirzīja no plāna un sūtīja uz ziemeļiem, kur tās saskārās ar Ziemeļlatvijas brigādes pretestību Cēsīs.¹³⁷ Šajās Cēsu kaujās Fletčeram pakļautās vienības tika sakautas un tām nācās atgriezties Rīgā. 1919.gada 3.jūlijā tiek noslēgts Strazdumuižas pamiers, kas pārtrauca karadarbību starp vāciešu, latviešu un igauņu vienībām. Var uzskatīt, ka Cēsu kaujas arī iezīmēja izveidotās Niedras valdības beigas, jo pēc sakāves Cēsīs ģenerālis Golcs vairs nebija gatavs atbalstīt šo valdību¹³⁸, kā arī 8. jūlijā Rīgā ieradās Latvijas Pagaidu valdība, kas bija atradusies uz kuģa “Saratov”.

Nozīmīgi ir minēt to, ka Latvijas Pagaidu valdība nebija vienīgā Vācbaltiešu nacionālās komitejas opozīcija – pret šo pārveidoto Liepājas vācbaltiešu komiteju iebilda arī Vācbaltiešu progresīvā partija un Jaunbaltiešu savienība. Šīs vācbaltiešu organizācijas noraidīja Vācbaltiešu nacionālās komitejas jauno izveidi, sakot, ka tā pārstāv tikai vienotās Baltijas reakcionārās idejas un šīs komitejas izveide ir nelegāla. Marta beigās Liepājā tika sasaukta sanāksme, lai komitejai būtu iespēja izvēlēties tās biedrus no plašākas pārstāvniecības vidus. Uz šo sanākumi ieradās tikai 175 cilvēki ieskaitot pārstāvjus no opozīcijas, taču Vācbaltiešu nacionālajā komitejā kā pārstāvjus no Liepājas ievēlēja 6 cilvēkus un no tiem pašiem neviens nebija no opozīcijas.¹³⁹ 1919.gada 22.maijā Rīga tiek atgūta un Sarkanā armija tiek atspiesta uz Latgali un pirmajās nedēļās norisinājās centieni stabilizēt situāciju Rīgā. 21.jūnijā Vācbaltiešu nacionālā komiteja, kas bija atgriezusies Rīgā sasauca sanākumi, kur Vilhelmu fon Firksu, ģeologu un politiķi ievēlēja par komitejas priekšsēdētāju un par viceprezidentu

¹³⁷ Dunsdorfs, E. *Latvijas vēsture*, Lincoln : Amerikas latviešu apvienība, 1980. 244.lpp

¹³⁸ Turpat. 246.lpp

¹³⁹ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Köln : Comelverlag, 1951, S.32

ievēlēja Vilhemu Bulmerinku. Šim Vācbaltiešu nacionālās komitejas periodam pienāca beigas 26.jūnijā un jūlijā Latvijas Pagaidu valdība atgūst varu Latvijas teritorijā.

3.1. Vācbaltiešu nacionālās komitejas mērķi un uzdevumi pēc Cēsu kaujām

Pēc Cēsu kaujām 1919.gada 19. – 23.jūnijā, kurās piedalījās vāciešu un vācbaltiešu militārās vienības, 10. jūlijā tika sasaukta starpfrakciju komisijas sēde, kuras rezultātā tika noteikts, ka jaunajā kabinetā vāciešiem tiks dotas 2 ministru vietas, 1 vieta tiktu dota krieviem vai ebrejiem un 1 konservatīvajiem latviešiem.¹⁴⁰ 1919.gada 1./3. Jūlijā parakstītais pamiers liek vācu vienībām pamest Rīgu. Rezultātā Landesvērs dodas cīnīties pret Sarkanās armijas karaspēku Latgales frontē. Vācu brīvkorpusi atrodas Kurzemē. Koalīcijas kabinets ar Ulmani un diviem vācbaltiešu ministriem 14.jūlijā pārņēma vadību. Nacionālā komiteja joprojām ir vācbaltiešu politikas oficiālā nesēja. Vilhems Firks atbrauca no Vācijas un jūlija sākumā ir nacionālās komitejas priekšsēdētājs. 1919.g. jūlijā – decembrī joprojām norisinās pastāvīgas nesaskaņas starp latviešu valdību un sabiedrību ar vācbaltiešiem par vācbaltiešu lomu un tiesībām jaunajā valstī. Vienlaicīgi norisinājās saasinājums attiecībās starp Rozenberga progresīvo partiju un Paulu Šīmani ar viņa vadīto demokrātisko partiju.¹⁴¹ 1919. gada Augustā Pauls Šīmanis atbrauc uz Latviju no Vācijas un ir demokrātiskās partijas priekšsēdētājs, kā arī preses “Rigaschen Rundschau” redaktors. Tas aizsāka politisku Šīmaņa un Vilhema Firksa kopdarbību ar lozungu par nacionālu un sociālu solidaritāti.

1919. gada jūlijā – augustā no Latvijas izceļoja apmēram 20 000 vācbaltiešu uz Vāciju, īpaši studenti.¹⁴² Vācbaltiešu nacionālliberālā partija, lai gan atbalstīja apvienotās Baltijas valstisko risinājumu, vairs nevēlējās tajā ņemt daļību šīs idejas īstenošanā un 1920. gadā kļuva par Reformu partiju. Dotajā laika posmā pastāvēja vairs tikai 3 vācbaltiešu partijas – neaktīvā un svārstīgā Vācbaltiešu demokrātiskā partija, kurai tomēr 1919.gada jūlijā pievienojās politiķis Pauls Šīmanis, progresīvā partija ar Eduardu Rozenbergu kā tās vadītāju, kas joprojām bija acīmredzams pretinieks Vācbaltiešu nacionālajai komitejai, kā arī Liepājas Jaunbaltiešu savienība,

¹⁴⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 5485.f. (Latvijas Republikas Saeima (Rīga)), 1.apr., 4341., 5.lpp.

¹⁴¹ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Köln : Comelverlag, 1951, S.14

¹⁴² Turpat, S.33

kas bija tikpat liels pretinieks Vācbaltiešu nacionālajai komitejai, vēlāk Liepājas Jaunbaltiešu savienība pievienojas Vācbaltiešu progresīvajai partijai.

Nākošais būtiskais notikums bija cīņas pret Bermonta - Avalova karaspēku, kas tika uzsāktas 1919.gada 7.oktobrī. Strazdumuižas pamierā tika noteikts, ka visiem vācu brīvprātīgajiem spēkiem ir jāpamet Latvija un jāatgriežas Vācijā. Ģenerālis Golcs nevēlējās pieļaut šādu situāciju, tāpēc visi vācu brīvkorpusi tika pievienoti Rietumkrievijas armijai.¹⁴³ Ir bijuši uzturēti sakari starp Niedras valdības locekļiem un R. Golcu, kuru plāns ir bijis atkārtota Latvijas Pagaidu valdības un Igaunijas valdības gāšana.¹⁴⁴ Rezultātā Bermonta spēki cieta sakāvi un tos savā aizstāvībā ņēma Vācijas militārie spēki un tika uzsākta cīņa pret latviešu vienībām un ārvalstu militārajām misijām. Vāciešiem šīs kaujas nebija sekmīgas kā rezultātā to karaspēks atkāpās uz Lietuvu un 1919.gada 1.decembrī Kurzeme un Zemgale tika atbrīvota.

Šajā laika posmā Vācbaltiešu nacionālā komiteja tiek pārveidota trešo reizi ar Vilhelmu Firksu kā tās vadītāju. Latviešiem pēc iepriekš minētajiem notikumiem nebija uzticības nevienai no vācbaltiešu organizācijām, arī Latvijas demokrātijai labvēlīgo progresīvo partiju un tās vadītāju Eduardu Rozenbergu, lielā mērā uzskatot viņu par svešinieku un līdz ar to neuzticības vērtu. Šo neuzticību tikai veicināja 1919.gada oktobrī – novembrī notikušais Bermonta uzbrukums, kurā latvieši saskatīja atkārtotu vāciešu centienu pārņemt savā kontrolē Latvijas teritoriju, kā arī Vācbaltiešu nacionālās komitejas neitrālā attieksme sakarā ar Bermonta uzbrukumu šo situāciju saasināja Latvijas sabiedrības vidū.

3.2. Vācbaltiešu nacionālās komitejas galvenie likvidācijas iemesli un sekas

1919.gada novembrī / decembrī norisinājās pārrunas starp Ulmaņa valdību Vācbaltiešu nacionālās komitejas pārstāvjiem bez E. Rozenberga klātbūtnes. Šajās pārrunās tika noteiktas vadlīnijas un noteikumi jaunajam kabinetam. Tika noteikts, ka Vācbaltiešu nacionālā komiteja vairs netiks atzīta par vācbaltiešu politikas galveno pārstāvniecību, kā arī tās izvirzītais ministrs netika pieņemts jaunajā kabinetā. Vācbaltiešu nacionālā komiteja tika pārveidota drīzāk par korporatīvu un profesionālu organizāciju un tikai partijām bija tiesības ņemt dalību valdībā. Līdz ar šiem notikumiem un Vācbaltiešu nacionālās komitejas zaudēto statusu kā politiskam

¹⁴³ Dunsdorfs, E. *Latvijas vēsture*, Lincoln : Amerikas latviešu apvienība, 1980. 246.lpp

¹⁴⁴ Turpat. 247.lpp

pārrunu dalībniekam tā bija zaudējusi jebkādas turpmākas iespējas uz sadarbību ar Latvijas valdību. K. Ulmanis apzināti likvidēja komiteju kā politisku centru, uzskatot to par simbolu vācbaltiešu tradicionālajām vērtībām un domājot, ka tādējādi tiks likvidēta vācbaltiešu politiskā vara.¹⁴⁵ Komiteja šajā laika posmā atbilstoši tās vērtībām tiecās izveidot kopēju Baltijas vāciešu pārstāvniecību, nevis tikai viena apgabala vai kādu partiju apvienību.

Sociālās situācijas kontekstā iepriekš minētie notikumi izraisīja lielu neuzticību latviešu vidū pret vācbaltiešiem, īpaši pret muižniecību un iepriekšējo vācbaltiešu politisko vadību. Līdz ar šo neuzticību radās vēlme izraisīt nesaskaņas starp vācbaltiešu politikas kreisajiem un labējiem spēkiem, lai veicinātu sašķeltību to vidū.¹⁴⁶ 1919.g. un 1920.g. par upuri šādai politikai krita progresīvā partija ar Eduardu Rozenbergu, savukārt demokrātiskā partija ar Paulu Šīmani ar viņa izvirzīto lozungu “par nacionālu un sociālu solidaritāti” iemantoja sabiedrības simpātijas.¹⁴⁷ Arī latviešu politikā bija uzskatāmas šīs attieksmes izmaiņas, kas par savu gala mērķi izvirzīja nacionālas valsts izveidi. Šādā valsts formā vācbaltiešu vara un ietekme politikā, kā arī galvenajās institūcijās tiktu ierobežota līdz minimumam, attiecīgi šīs nostādnes tiek arī reprezentētas latviešu presē.¹⁴⁸ Vienlaicīgi arī 1920. gadā pieņemtā agrārā reforma neatgriezeniski un ievērojami ietekmēja vācbaltiešu politisko un ekonomisko varu sabiedrībā atņemot lielāko daļu no tiem piederošajiem īpašumiem.¹⁴⁹ Ja 1918.gadā vācbaltiešiem piederēja 48% no zemes Latvijas teritorijā, tad pēc agrārās reformas šis skaitlis bija 1,3%.¹⁵⁰ Pie tam 1920.gada 29.jūnijā Latvijas Satversmes sapulces plenārsēdē tiek pieņemts likums par muižnieku korporāciju, Vidzemes, Kurzemes, Igaunijas bruņniecību slēgšanu, kā arī tiek noteikta visu iepriekšējo tiesību un priekšrocību atņemšana.¹⁵¹

Jau 1919.gada rudenī no iepriekšējām vācbaltiešu partijām bija palikušas tikai demokrātiskā partija, progresīvā partija, kā arī nacionāli liberālā partija. Līdz ar ideju likvidēšanu par Baltijas valsts izveidi, nacionāli liberālā partija atkāpās no turpmākas dalības politikā un progresīvā partija ar E. Rozenbergu kļuva relatīvi neaktīva, savukārt 1920.g. janvārī līdzās demokrātiskai un progresīvajai partijai izveidojas vēl

¹⁴⁵ Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Köln : Comelverlag, 1951, S.38

¹⁴⁶ Turpat, S.27

¹⁴⁷ Turpat, S.27

¹⁴⁸ Turpat, S.27

¹⁴⁹ Turpat, S.28

¹⁵⁰ Turpat, S.16

¹⁵¹ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 5486.f. (Latvijas Satversmes sapulce (Rīga)), 1.apr., 729., 44.lpp.

reformu partija (no iepriekšējās nacionāli liberālās partijas), kurai vairs nebija jācīnās ar Jaunbaltijas savienību, konservatīvi agrārā tautas partija ar Vilhelmu Firksu un visbeidzot Liepājā vienotības partija, kas iepriekš pārstāvēja Liepājas intereses. Politiskā platforma, kas tika izveidota ietvēra minoritāšu līdzdalību valsts pārvaldē, kā arī kultūras un sabiedriskās tiesības, kas tā arī netika izpildītas no Latvijas valdības puses. Arī turpmāk plānveidīgi tika veikti soļi, lai samazinātu vācbaltiešu ietekmi kā politikā, tā sabiedrībā. Vācbaltiešiem tika dota iespēja ieņemt amatus, taču latvieši bija tie, kas šos amatus piešķīra. 1920. gadā bija novērojama sevišķi strauja jaunu partiju dibināšana un bija izplatījies jautājums vai vācbaltiešu politiskās partijas jaunajā valstī vispār ir vēlamas. Rezultātā "Rigasche Rundschau" 1920. gada februārī un martā publicētajos rakstos bija vērtīga diskusija par šo jautājumu starp Georgu Manteifeli un Paulu Šīmani.¹⁵² Arī šī paša gada 25. martā Baltijas Asamblejā Berlīnē Vilhelms Firks darīja zināmu, ka no vācbaltiešu puses tiek veidotas jaunas politiskās partijas ar mērķi pārstāvēt visus virzienus un politiskās orientācijas jaunajā valdībā, neskatoties uz Latvijas valdības interesēm vācbaltiešus saglabāt tikai kā interešu organizācijas nevis politiskās.¹⁵³

1920.gada februārī nacionālā komiteja beidz savu darbību un tās vietā tiek izveidota Vācbaltiešu partiju apvienība vispirms ar mainīgiem priekšsēdētājiem, taču vēlāk šo amatu pārņēma Pauls Šīmanis. Viņš uzsāka centienus atkārtoti izveidot Vācbaltiešu nacionālo komiteju kā vācbaltiešu kultūras pārstāvniecību, kas sevī ietvertu gan politikas, gan kultūras jomas intereses, taču tā izpelnījās asu latviešu kritiku, kā arī tā neguva popularitāti sabiedrībā.¹⁵⁴ Apvienība sākotnēji darbojās kā vācbaltiešu kopējo interešu pārstāvniecība. Vēlāk šī komiteja ieņēma tādas lomas kā Vācbaltiešu darba centrālkomiteja, vācbaltiešu darba apvienība un politikas loma tajā mazinājās.

Kopumā ir novērojams, ka šajā laika posmā Vācbaltiešu nacionālā komiteja kā vācbaltiešu politiska pārstāvniecība piedzīvoja savu norietu. No vienas puses, tas ir attiecināms uz vācbaltiešu ietekmes zaudēšanu Latvijas teritorijā, ņemot vērā daudzu vācbaltiešu izceļošanu uz Vāciju, kā arī vācbaltiešiem sniegto privilēģiju oficiāla atņemšana. No otras puses, vācbaltiešu nacionālās komitejas noriets ir saistāms ar apzinātu rīcību no Latvijas valdības puses. K. Ulmanis apzināti pārtrauca nacionālās komitejas darbību kā vācbaltiešu politikas pārstāvniecību ar plānu likvidēt vācbaltiešu

¹⁵² Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Köln : Comelverlag, 1951, S.39

¹⁵³ Turpat, S.40

¹⁵⁴ Turpat, S.40

politiku un tās aktivitāti, jo tā vairs netika uzlūkota kā uzticama ne no valdības, ne latviešu sabiedrības puses. Šāds plāns nebija sekmīgs, jo politiskās partijas 1920. gadā piedzīvo uzplaukumu un pārstāv dažādus virzienus, pie tam šo partiju vidū bija arī tie vācbaltiešu politiķi, kas bija pārstāvējuši Baltijas valsts izveidi.

SECINĀJUMI

Periods līdz pirmā pasaules kara beigām šajā pētījumā ir nozīmīgs, jo tas sniedz ieskatu laika posma kontekstā un apstākļos, kas ir veicinājuši gan sociālo, gan politisko situāciju. Minētajā laika posmā jau bija veiktas darbības, kas bija priekšnosacījumi turpmākajiem notikumiem un bija gandrīz likumsakarīgi. Pirmais nozīmīgais periods ir 19.gs. beigās, kad latviešiem tiek piešķirts vairāk tiesību vājinot muižniecības kontroli. Šīs piešķirtās tiesības bija papildus atbalsts “Jaunlatviešu” idejām, kas veicināja latviešu kultūras attīstību un saglabāšanu, kā arī veidoja latviešu kulturālo identitāti un veicināja nošķiršanos no citām nacionalitātēm. Cita nozīmīga kustība, kas būtiski atšķīrās no “Jaunlatviešu” izplatītajiem ideāliem bija “Jaunā strāva”. Tā aicināja pretoties cara režīmam un ieviest citu pārvaldību Krievijas impērijā, kas veicināja latviešu patstāvības veidošanos. Jau šajā laika posmā latviešu inteliģence vienojās interešu grupās kā rezultātā viena no šādām grupām, LSDSP, kas bija ievērojami iedvesmojusies no “Jaunās strāvas” idejām, dibināja savu partiju 1904.gadā, kas bija pirmā latviešu pārstāvētā politiskā organizācija. Šī partija bija pirmā, kas daudz ieguldīja un veica apzinātus soļus, lai veicinātu Latvijas valsts autonomiju vai pat neatkarību. Vispārīgi sabiedrībā šādas idejas nebija guvušas popularitāti un tika uzskatītas par pārlieku radikālām, tāpēc LSDSP nebija izpelnījies lielākās daļas sabiedrības, arī latviešu atbalstu.

Aktuāla ir arī pārkrievošanas politika, ko veica Aleksandrs III. Šīs pārkrievošanas politikas rezultātā gan ierastās vācbaltiešu, gan jaunās latviešu kultūras izpausmes tika apspiestas, lai Krievijas impērijas kultūru vienotu uz krievu kultūras bāzes. Šī veiktā politika tika pieņemta līdz 1905.gadam, kad Krievijas impērijā sākās revolūcija. Revolūcija Baltijas valstīs bija sevišķi naidīgi noskaņota ne tikai pret Krievijas impēriju, bet arī pret vietējiem vācbaltiešiem. Šī revolūcija nebija tikai iedzīvotāju reakcija uz agresīvo pārkrievošanas politiku, bet gan to veicināja arī latviešu vidū izplatījies nacionālisms, kas bija sevišķi sakāpināts un rezultējās ar uzbrukumu vietējiem vācbaltiešiem. Šis bija pirmais notikums, kas skaidri iezīmēja katras puses iespaidus un uzskatus vienai par otru. Latviešu nacionalitāte un revolūcijā paustā agresija bija veicinājusi vācbaltiešos pārliecību par to, ka latvieši jebkurā gadījumā ir naidīgi noskaņoti pret vācbaltiešiem un sadarbība ar to dotajā periodā nav iespējama. Vācbaltieši šajā periodā tika iekārtoti augstos amatos un kontrolēja Latvijas teritoriju Krievijas impērijas pakļautībā, kas latviešu vidū bija izraisījusi sevišķu

neapmierinātību to pašapziņas attīstības dēļ. Rezultātā pēc 1905.gada nemieriem gan vācbaltiešu, gan latviešu starpā bija radies zināms saspīlējums un aizspriedumi.

Pēc 1905.gada revolūcijas vācbaltieši apzinājās, ka tie atrodas starp 2 agresīvi noskaņotiem spējiem – latviešiem un Krievijas impēriju, tāpēc tā meklēja atbalstu savā starpā veidojot apvienības un organizācijas un ar to atbalstu meklēja kontaktu arī ar Vācijas organizācijām. Šāda rīcība bija izraisījusi neuzticību Krievijas impērijā, kura sāka uzlūkot vācbaltiešus kā sabotierus un sevišķi neuzticamus. Rezultātā tika veiktas agresīvas represijas, kas ne tikai ierobežoja vācbaltiešu kultūru, bet arī tika veikta vācbaltiešu izsūtīšana. Vācbaltieši sāka meklēt atbalstu arī ārpus vietējiem vācbaltiešiem – pamazām ar Vāciju tika rīkotas sarunas par iespēju Baltijas teritoriju vai vismaz daļu no tās pakļaut Vācijas kontrolei. Vācbaltieši aktīvi veidoja šī jaunā valstiskuma plānus gandrīz izolēti no latviešiem, kuri līdz kara pēdējiem gadiem bija attīstījuši savu politiku un kopš 1917.gada bija uzsākuši domāt par ne tikai autonomu Latviju, bet gan neatkarīgu. Noslēgtais Brestļitovskas miera līgums radīja ideālus apstākļus, lai kāda no šīm politikām īstenotu savus valstiskos mērķus un rezultātā tos īstenoja abas no šīm pusēm. 1918. gada novembrī vienlaicīgi eksistēja divas valdības – Latvijas Pagaidu valdība un Baltijas hercogiste. Baltijas hercogistes funkcionēšanai bija izveidotas jau attiecīgas institūcijas, taču tās neguva uzsākt savu darbību, jo tika atzīta tikai Latvijas Pagaidu valdība, kas nozīmēja, ka Baltijas valsts ir jālikvidē.

Viena no Baltijas hercogistes institūcijām kļuva par Vācbaltiešu nacionālo komiteju, kura par savu mērķi izvirza vācbaltiešu interešu pārstāvēniecību. Šī komiteja vienoja sevī dažādas vācbaltiešu partijas un tās mērķis bija ar diplomātiskiem līdzekļiem panākt līdzvērtīgu lomu Latvijas valsts pārvaldē kāda bija latviešiem. Neskatoties uz to, vācbaltieši šajā jaunajā valstī bija minoritāte un tai tika piešķirtas attiecīgas tiesības. Situācija kļuva vēl sarežģītāka, kad Sarkanā armija sāka ieņemt Latvijas teritoriju. Latvijai vēl nebija izveidots savs karaspēks, tāpēc tā meklēja militāru atbalstu vācbaltiešu jau izveidotajā militārajā vienībā, Baltijas landesvērā, kura sākotnējais mērķis bija Baltijas hercogistes aizsardzība. Līdz ar Latvijas valsts konstitūciju un noslēgto sadarbības vienošanos tika veikti solījumi, ko Latvijas Pagaidu valdība nebija spējīga īstenot.

1919.gada sākumā, kad Krievijas karaspēks bija spiedis pagaidu Latvijas padomi un Vācbaltiešu nacionālo komiteju atkāpties uz Liepāju, diskusijas un neuzticība šo pušu starpā nebija rimusies. Šajā laika posmā Vācbaltiešu nacionālā komiteja bija pārformēta, taču savstarpējās attiecības ar pagaidu Latvijas valdību tas nebija mainījis.

Latvijas valdība nereti bija ļoti izvairīga jautājumā par vācbaltiešu lomu tās politikā un regulāri atlika šo jautājumu. Tikai 1919.gada aprīlī latviešu pārstāvēta valdība bija gatava sarunām par potenciālu kompromisu, taču tas nāca par vēlu un 1919.gadā norisinājās valsts apvērsums. Bija vairāki faktori, kas veicināja šī apvērsuma izveidi – pirmkārt, abi no politiskajiem centriem nebija ne soli tuvāk kompromisam kopš 1918.gada nogales. Līdz 1918.gada nogalei vācbaltiešu kontrolē bija ļoti liela vara un pēc Latvijas valsts izveides to oficiālais statuss tika reducēts līdz minoritātei, kuras ietekme bija ļoti ierobežota; otrkārt, bija politiskie centri un atsevišķas grupas, kuras joprojām ticēja Baltijas valsts izveidei un vēlējās panākt atbilstošus rezultātus. Ir iespējams secināt, ka Vācbaltiešu nacionālajai komitejai ar šo apvērsumu visticamāk saistības nav bijis un tas ir noticis ļoti ierobežotā pārstāvju lokā. Neskatoties uz to, šis notikums tikai veicināja Latvijas Pagaidu valdības tendenci izolēt Vācbaltiešu nacionālo komiteju no tās valdības cik vien iespējams, jo vācbaltiešu politiskie spēki nebija iemantojuši latviešu uzticību.

1920.gada nogalē vācbaltieši kā Latvijas sabiedrības daļa bija zaudējusi lielu daļu savas ietekmes sabiedrībā izceļojošo vācbaltiešu dēļ, kā arī pateicoties iekšējām nesaskaņām starp vācbaltiešu politiskajām partijām, kas regulāri nonāca savstarpējos konfliktos, pie tam K.Ulmanis šajā laika posmā vairs neatzina Vācbaltiešu nacionālo komiteju kā vācbaltiešu politisko interešu pārstāvniecību un neatzina tās dalību politiskajās norisēs. Vēlāk notika centieni šo komiteju atjaunot drīzāk kā Vācijas kultūras un politikas pārstāvniecību, bet šī ideja saskaras ar smagu kritiku no latviešu puses. Ar to lielā mērā tika izbeigta Vācbaltiešu nacionālās komitejas politiskā darbība un centieni gūt ietekmi Latvijas politikā, taču šis laiks piedzīvo arī ievērojamu vācbaltiešu politisko partiju rašanos un aktivitāti, kas izraisa bažas Latvijas valdībā. Vadošais arguments par šo partiju nepieciešamību ir visu politisko orientāciju pārstāvniecība Latvijas valdībā, ņemot vērā vienveidīgo latviešu pārstāvniecības politisko sastāvu.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Avoti

1.1. Arhīvu materiāli

1) Latvijas valsts vēstures arhīvs (LVVA)

- 214.f. (Vidzemes bruņniecības arhīvs), 1.apr., 1086.
- 214.f. (Vidzemes bruņniecības arhīvs), 5.apr., 88.
- 1307.f. Valsts kanceleja (Rīga), 1.apr., 254.
- 2574.f., (Ārlietu ministrijas Politiskais departaments (Rīga)), 4.apr., 90.
- 2626. f. (Vācu baltiešu partiju komiteja (Rīga)), 1.apr., 5.
(Deutschbaltische Fortschrittliche Partei in Lettland)
- 3298.f. (Andrieva Niedras Pagaidu valdība), 1.apr., 4.
- 3298.f. (Andrieva Niedras Pagaidu valdība), 1.apr., 6.
- 5485.f. (Latvijas Republikas Saeima (Rīga)), 1.apr., 4341.
- 5486.f. (Latvijas Satversmes sapulce (Rīga)), 1.apr., 729.

1.2. Preses materiāli

1) Rigasche Zeitung (Rīgas avīze)

- Baltische Landeswehr, Die Heimat ist in Gefahr. *Rigasche Zeitung*, 1918, 2. Dezember.
- Baltische Landeswehrkommission, Landeswehr. *Rigasche Zeitung*, 1918. 11. Dezember.
- Der Baltisch Deutsches Nationalausschuss, Aufruf!, *Rigasche Zeitung*, 1918. 13. November.
- Der Baltisch Deutsches Nationalausschuss, Der Deutsch - Baltisches Nationalausschuss, *Rigasche Zeitung*, 1918. 13. November.

- Rigasche Zeitung. Deutsche Worte hör' ich wieder!. *Rigasche Zeitung*, 1917, 8. Oktober.

2) Libausche Zeitung (Liepājas avīze)

- Baltische Angelegenheit. *Libausche Zeitung*, 1917, 27. Februar.
- Libausche Zeitung. Das Deutschtum in Kurland. *Libausche Zeitung*, 1915, 10. November.
- Lettische Politik. *Libausche Zeitung*, 1914, 31. Mai.
- Libausche Zeitung, Zur Deutsch-lettischen Verständigungsfrage, *Libausche Zeitung*, 1919. 26. März.
- Libausche Zeitung, Aufruf uz Bildung einer Bewaffneten Schutzwehr, *Libausche Zeitung*, 1918. 15. November.

3) Balss

- Balss, Tautība un reakcija. *Balss*, 1906, 28. Augusts.

4) Baltijas Vēstnesis

- Baltijas Vēstnesis, Nevainīgi upuri. *Baltijas Vēstnesis*, 1906, 2. janvāris.

1.3. Publicētās atmiņas

- Goltz, R. v. *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum / von General Graf Rüdiger von der Goltz*. Leipzig : Verlag von K.F. Koehler, 1920.
- Rozenberg, v. E. *Für Deutschtum und Fortschritt in Lettland: Erinnerungen und Betrachtungen*, Riga: Salamandra, 1928.

2. Literatūra

- Andersons, E. *Latvijas vēsture 1914. – 1920*. Stokholma : Daugava, 1967.
- Balevica, L. u.c. *20.gadsimta Latvijas vēsture. I : Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai*. 1900. – 1918. Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000.

- Cerūzis, R. *Vācu faktors Latvijā (1918-1939)*. Rīga : LU akadēmiskais apgāds, 2004.
- Dribins, L. “Vāciešu un ebreju deportācija no Kurzemes un Vidzemes guberņām pirmā pasaules kara gados”. *Latvijas Vēstures Institūta žurnāls*, 2015, Nr.1.
- Dunsdorfs, E. *Latvijas vēsture*, Lincoln : Amerikas latviešu apvienība, 1980.
- Feldmanis, I., Stranga, A., u.c. *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20.gadsimtā. I sējums*, Rīga : Jumava, 2016.
- Grimm, C. *Vor den Toren Europas, 1918-1920 : Geschichte der baltischen Landeswehr*, Hamburg : Velmede, 1963.
- Peniķis, M. *Latvijas armijas sākums un cīņas Latvijā līdz 1919. gada jūlijam*. Rīga : Armijas spiestuves izdevums, 1932.
- Pistohlkors, G. *Deutsche Geschichte im Osten Europas: Baltische Länder*. Munchen : Siedler Verlag, 2002.
- Puriņš, A. *Andrievs Niedra : Četri gadi un viss mūžs*. Rīga : Valters un Rapa. 2005.
- Rimscha, H. *Von den baltischen Provinzen uz den baltischen Staaten, 1918 – 1920*. Marburg / Lahn : J.G. Herder – Institut, 1977.
- Schlau, W. *Die Deutschbalten : Schicksal und Erbe einer eigenständigen Gemeinschaft*. München: Langen Müller, 1995.
- Šilde, Ā. *Latvijas vēsture 1914 – 1940* Stokholma : Daugava, 1976.
- Taube, A. *Vācbaltieši*. Rīga : Svētdienas rīts, 1993.
- Wachsmuth, W. *Von deutscher Arbeit in Lettland 1918 - 1934*. Koln : Comelverlag, 1951.

Bakalaura darbs „ Vācbaltiešu nacionālās komitejas ietekme Latvijas politikā 1918. – 1920.g.” izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Ilze Grūbe

25. 05.2018.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: profesors Dr. hist. Asoc. profesors Raimonds Cerūzis

25. 05.2018.

Recenzents: Dr.hist. profesors Ēriks Jēkabsons

Darbs iesniegts Vēstures un filozofijas fakultātē

25.05.2018.

Studiju metodiķe: